

Henriko Valua 1573 m. elekcijos laikotarpio proginė poezija: Jeano de La Gessée *Henriada*

RASA MARIJA ŠILEIKIENĖ

Nepriklausoma tyrėja
rasa.m.sileikiene@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0003-9861-2477>

ANOTACIJA. Straipsnio objektas – XVI a. antros pusės prancūzų poeto, rašiusio Jeano de La Gessée slapyvardžiu, proginės poezijos rinkinys *Henriada* (*Henrias*) lotynų kalba, dedikuotas Abiejų Tautų Respublikos valdovu išrinktam Anžu kunigaikščiui Henrikui Valua. Straipsnis yra ciklo, kuriame nagrinėjami skirtingi šio leidinio aspektai, dalis. Jame aptariamos šio netyrinėto rinkinio sukūrimo aplinkybės, struktūra, dedikatai, tarp kurių yra ir ATR pasiuntinybės į Prancūziją nariai. Straipsnyje taip pat atskleidžiami nauji autoriaus biografijos duomenys, prisidedantys prie autoriaus tapatybės ir slapyvardžio problemos išaiškinimo.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Abiejų Tautų Respublika XVI a.; Henrikas Valua; XVI a. neolotyniškoji literatūra; *Henriada*; Jean de La Gessée; Louis d'Amboise.

ĮVADAS

Anžu kunigaikščio Henriko Valua išrinkimo Abiejų Tautų Respublikos valdovu ir neilgo jo valdymo laikotarpiu Prancūzijoje sukurta literatūra, susijusi su šiais Europai svarbiais įvykiais, yra gana gausi ir įvairaus pobūdžio, ir nors ji reguliariai sulaukia didesnio ar mažesnio lenkų, prancūzų ir kt. tyrėjų dėmesio, nemažai tekstų tebėra menkai ištirti ar visai netyrinėti. Šalia šia tema rašiusių

Received: 11/03/2024. **Accepted:** 17/05/2024.

Copyright © 2024 Rasa Marija Šileikienė. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

poetų, kaip antai Philippe'o Desportes'o, kūrinų aptarimo¹, kiek daugiau nagrinėta istorinio pobūdžio proza – Lenkijos ir Lietuvos istorijos veikalų (ypač Jano Herburto iš Felštino kronikos) vertimai ir perdirbiniai², mažiau – proginė poezija prancūzų kalba ir proginės politinio pobūdžio brošiūros, o lotyniškieji proginės poezijos kūriniai į tyrimų lauką, be kai kurių išimčių³, beveik nėra patekę. Tai veikiausiai lėmė prancūzų literatūros gimtąja kalba gausa, ilgai vyravusi tendencija panegirinio ir propagandinio pobūdžio kūrinius laikyti nereikšmingais ir lenkų (taip pat lietuvių) istorinėje sąmonėje įsitvirtinęs neigiamas valdovo Henriko Valua įvaizdis. Tačiau tiek prancūziškieji, tiek lotyniškieji 1573–1574 m. proginiai kūriniai yra to meto Valua dvaro meninio skonio išraiška, jie liudija istorijos realijas, ideologinę poziciją, politines nuotaikas, tad gali būti laikomi istorinės informacijos šaltiniu. Atsižvelgtina ir į didesnę lotyniškųjų kūrinių universalumą: jie buvo skirti labiau išsilavinusiems to meto skaitytojams, dvariškiams, politikams, diplomatams bei 1573 m. rugpjūtį į Paryžių atvykusiai ATR delegacijai – platesnei tarptautinei auditorijai nei prancūziškieji proginiai elekcijos meto kūriniai. Iš jų išsiskiria dvaro poeto, rašiusio *Jean de La Gessée* vardu, eilių rinkinys *Henriada* (*Henrias*), kurį dėl apimties, turinio ir išbaigtos kompozicijos galima vadinti vienu reikšmingiausių

¹ Kalbant apie ATR vaizdavimą XVI a. prancūzų literatūroje, Desportes'o satyrinis eilėraštis „Atsisveikinimas su Lenkija“ (*Adieu à la Pologne*) yra tapęs „kanoniniu“ kūriniu ir paprastai būna nagrinėjamas kartu su jam atsakančiais Jano Kochanowskio lotyniškais polemniais eilėraščiais, pirmiausia „Atsakymu kudakuojančiam gališkam gaidžiui“ (*Gallo crocitantimo amobē*); apie tai žr., pvz., Juliusz Nowak-Dłużewski, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce: Pierwsi królowie elekcyjni*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax“, 1963, p. 79–86; Dorota Połćwiartek-Dremierre, „Pierwsze polsko-francuskie rendez-vous kultur. Polski epizod Henryka Walezege“, in: *Roczniki Humanistyczne*, 2015, t. 63, Nr. 1, p. 205–223; taip pat Genovaitė Dručkutė, „Lietuvos vardas senuosiuose prancūzų tekstuose: įvaizdžio link“, in: *Literatūra*, 2010, Nr. 51 (4), p. 7–18. Ši laike išsitęsusi poetinė polemika buvo aptarta ir prancūzų tyrėjų, pvz., Jacques Lavaud, *Un poète de cour au temps des derniers Valois: Philippe Desportes (1546-1606)*, Paris: E. Droz, 1936, p. 230–233; iš naujesniųjų plg. Rory Finin, „Attendants to the Duel: Classical Intertexts in Philippe Desportes's 'Adieu à la Pologne' and Jan Kochanowski's 'Gallo Crocitantimo'“, in: *Comparative Literature Studies*, Penn State University Press, 2007, t. 44, Nr. 4, p. 458–483.

² Rita Mazzei, „L'elezione del 1573 e le prime storie di Polonia pubblicate in Francia“, in: *Rivista Storica Italiana*, 2008, t. 120, sąs. 2, p. 459–502.

³ Apie Jeano Dorat eiles lotynų kalba ATR delegacijai skirtų renginių scenarijui žr. Ewa Kociszewska, „War and Seduction in Cybele's Garden: Contextualizing the Ballet des Polonais“, in: *Renaissance Quarterly*, Chicago: University of Chicago Press, 2012 (Fall), t. 65, Nr. 3, p. 809–863.

1573 m. „rinkimų poezijos“ leidinių⁴. Šio rinkinio bendriausias ypatybes, tematiką, istorinį ir literatūrinį kontekstą bei autorystės klausimą esame pristatę ankstesniame straipsnyje, laikytiname įvadu į problemas, nagrinėtinas kur kas išsamiau⁵.

Šio straipsnio tikslas – plačiau atskleisti *Henriados* sukūrimo aplinkybes, aptarti dedikatus, išnagrinėti struktūrą ir kompoziciją, rekonstruoti rinkinio kūrinuose pasirodantį kai kurias menkai tyrinėtą autoriaus biografijos detales. Kitą tyrimo dalį, ketinamą pateikti vėliau, sudarys šio rinkinio literatūrinių ypatybių, autoriaus imitacijos šaltinių ir literatūrinių įtakų aptarimas, be to, tikslinga atskirai panagrinėti sudėtingą autorystės problemą. Atlikdami šį tyrimą, šalia kitų tradicinių filologijos ir istorijos tyrimų metodų, daug dėmesio skyrėme tekstologinei analizei ir įvairių tiek šio autoriaus, tiek viso 1573 m. rinkinio laikotarpio tekstų lyginimui.

PASTABOS APIE AUTORIŲ

Itin gausus prancūzų ir lotynų kalbomis rašiusio „Plejados“ sekėjo Jeano de La Gessée kūrybinis palikimas tyrinėtą gana fragmentiškai⁶ ir veikiausiai joks tyrėjas nėra studijavęs visos išlikusios jo kūrybos *in corpore*⁷, o lotyniškoji kūryba apskritai netirta. Tačiau šis poetas yra vienas svarbiausių Abiejų Tautų Respublikos temomis rašiusių rinkinio laikotarpio prancūzų autorių – tiek dėl

⁴ Tokia išvada darytina atlikus nuodugnią visų žinomų 1573–1575 m. Prancūzijoje išleistų ATR ir rinkimų tematikos leidinių peržiūrą, taip pat palyginus su Lenkijoje tuo metu išleistais šios tematikos leidiniais.

⁵ Rasa Marija Šileikienė, „Henriko Valua išrinkimo Abiejų Tautų Respublikos valdovu vaizdavimas lotyniškoje prancūzų poezijoje: J. de La Gessée ‘Henriada’ ir jos autorius“, in: *LMA Vrublevskių bibliotekos darbai*, 2022, p. 33–55.

⁶ Naujesni jo kūrybai prancūzų kalba skirti tyrimai (straipsniai arba kelių puslapių apimties knygų skyriai) yra šie (jų bibliografiniai duomenys pateikiami literatūros sąrašė): Jean-Philippe Labrousse (1991), Guy Demerson (1991), Klara Csürös (1993), Denis Bjaï (2001), Claudine Jomphe (2002), Bruno Méniel (2004), Alexandre Piffault (2010), Richard Crescenzo (2014), Emmanuel Buron (2017). Piffault yra šiek tiek aptaręs ir *Henriadą*, kai kurie kiti tyrėjai jį yra tik paminėję.

⁷ Jo prozos knyga *Recueil des lettres missives, discours, & harangues familiaires, de Jean de La Gessée*, Paris: Jean de Lastre, 1579, iki pirmųjų XXI a. dešimtmečių buvo laikoma neišlikusia. Tačiau vienas jos egzempliorius yra Italijoje, Perudžos *Biblioteca Augusta*, – jį buvo įsigijęs šios bibliotekos įkūrėjas humanistas ir bibliofilas Prospero Podiani (apie 1535–1615).

jam priskiriamų leidinių skaičiaus⁸, tiek dėl ypatingo domėjimosi Lenkijos ir Lietuvos istorija ir prancūzų poetams netipiškos ypač teigiamos nuostatos šių kraštų atžvilgiu⁹. Kai kurie prancūziškieji jo kūriniai ATR tematika (daugiausia sonetai) yra sulaukę ir šio tokio lenkų bei prancūzų tyrėjų dėmesio¹⁰.

Nagrinėjant La Gessée, priklausiusio Henriko Valua jaunesnio brolio Alansono (nuo 1576 m. – Anžu) kunigaikščio Pranciškaus Valua dvarui, kūrybą, pirmiausia kyla abejonių dėl autoriui paprastai priskiriamos tapatybės. Tradiciškai Jeanas de La Gessée tapatinamas su Gaskonijos Movzeno miestelyje protestantų miestelėnų Gesse'ų šeimoje gimusiu Jeanu Gesse'u. Tačiau tekstų turinys neatitinka šio asmens bei jam priskiriamos menkai dokumentuotos biografijos¹¹, taip pat neatrodo prasminga tekstų pagrindu toliau pildyti esamą

⁸ Esama 7–8 tokių leidinių, vienaip ar kitaip jau susietų su Jeano de La Gessée vardu (tiksliau, slapyvardžiu). Atlikus elekcijos laikotarpio leidinių lyginamąjį tyrimą galima teigti, kad jo autorystei priskirtina kur kas daugiau nedidelės apimties proginų leidinių (gali būti apie 15).

⁹ Kitas svarbus lotyniškai rašęs elekcijos laikotarpio poetas (neskaičiuojant mažiau reikšmingų) – trijų Henrikui Valua dedikuotų eilėraščių rinkinių autorius Jacobas Falckenburgas, su Habsburgų dvaru susijęs Lenkijos vokiečių, atvykęs į Prancūziją kartu su Karolio IX nuotakos Elžbietos Habsburgaitės palyda, 1573 m. palaikęs ryšius su Mikalojumi Kristupu Radvila Našlaitėliu, buvusiu vienu iš jo mecenatų. 1573 m. elekcijai skirti šie rinkiniai: *De Polonia in fortissimi magnanymique herois, christianissimi Francorum regis Caroli IX [...] fratris Dom. Henrici [...] commendationem [...]. Autore Regio Franciae alumno [...]* Iakobo à Falckenburg [...], Lutetiae Parisiorum: ex off. Federici Morelli, 1573; *In Regium Et Magnificum Serenissimi potentissimique Poloniae Regis Henrici, Filii et Fratris Regum Franciae, Andium Ducis, in urbem Lutetia[m] Parisiorum Ingressum, Carmina Gratulatoria. Authore Iacobo a Falkenburg, dicto Milichio, Brande[n]burgo [...]*, Parisiis: ex off. Federici Morelli, 1573. Lenkų tyrėjai, regis, nėra domėjęsi šiuo poetu – galbūt tam turėjo įtakos kritiškas Juliusz Nowak-Dłużewski vertinimas (plg. Juliusz Nowak-Dłużewski, *op. cit.*, p. 46). Apie Falckenburgo asmenybę ir kūrybą išsamiau žr. Mark Carawan, *The Collected Works of J. M. Falckenburg. A Thesis Submitted for the Degree of PhD at the University of St Andrews*, 1989; Lée Piepho, „Paulus Melissus and Jacobus Falckenburgius: Two German Protestant Humanists at the Court of Quéen Elizabeth“, in: *The Sixteenth Century Journal*, 2007 (Spring), t. 38, Nr. 1, p. 97–110.

¹⁰ Juliusz Nowak-Dłużewski, *op. cit.*, p. 80; Venceslas Lednicki, „Les sonnets de Jean de la Gessée sur la Pologne et son roi Henri Valois“, *Archivum Neophilologicum*, Cracoviae, 1930, t. 1, p. 107–126; Richard Crescenzo, „La ‘Poloniade’ de Jean de la Gessée (1583)“, in: *Poésie de cour et de circonstance, théâtre historique [...]*, sous la dir. de Marie-Laure Acquier et Emmanuel Marigno, Éditions L'Harmattan, 2014, p. 193–206. Keli šio autoriaus sonetai išversti į lenkų kalbą, žr. *Polska i Polacy w literaturze francuskiej (XIV–XIX w.)*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2016, p. 28–30.

¹¹ Neišklių jokio oficialaus dokumento iš apie 10 m. trukusio aktyviausio La Gessée gyvenimo ir kūrybos laikotarpio dvaro aplinkoje, Paryžiuje ir Nyderlanduose (be leidinių šiuo vardu

hipotetinę biografiją (panašiu keliu yra nuėjusi poeto biografinė tradicija¹², šiuo metu, regis, pakliuvusi į aklavietę¹³), nes, bandant išspręsti prieštarin-gumus, kuriamas nelogiškas, to meto luominėje visuomenėje nei istoriškai, nei psichologiškai neįmanomas asmens portretas. Apsvarstę klaidingos iden-tifikacijos ir slapyvardžio galimybę, manome nustatę asmenį, kurio biografija ir bruožai atitiktų kūryboje pasirodančias autobiografines detales, pažiūras, socialinę padėtį ir lyrinio subjekto raišką. Taigi autoriumi laikome ne tariamąjį Pranciškaus Valua „dvaro sekretorių“¹⁴, „kilminguoju apsimentantį“ (neretas teiginys naujesnių laikų literatūroje apie šį poetą) provincijos miestelėną Jeaną Gessé'ą, bet modifikuotą bajorišką šios pavardės formą slapyvardžiu pasirin-kusį Anžu kunigaikščio Henriko Valua dvariškį, vėliau – Pranciškaus Valua pirmąjį dvariškį Louis de Clermont'ą d'Amboise'ą de Bussy (1551–1579), am-žininkų minėtą kaip poetą, „išmaniusį literatūros reikalus“¹⁵.

---

ir kelių dedikacijų jam). Paprastai nurodomi La Gessée gimimo metai (1550 ar 1551) buvo apskaičiuoti tik pagal autoriaus amžiaus paminėjimus jo tekstuose ir automatiškai priskirti Jeanui Gessé'ui. Išlikusių dokumentų, iš kurių aiškėtų bent apytikrė Jeano Gessé'o gimimo data, nėra. Iš kelių Žero ir Žemųjų Pirėnų departamentų archyvuose esančių dokumentų tegalima konstatuoti, kad asmuo egzistavo ir priklausė šiai kartai. La Gessée apytikriai mirties metai (apie 1596 ar iki 1600 m.) nurodomi remiantis paskutiniųjų kūrinių leidi-mo datomis bei asmens tokia pavarde paminėjimais poroje 1596 m. rašytinių šaltinių (be išimčių neoficialiuose dokumentuose ir itin problemiškuose kontekstuose, kur šiuo vardu gali prisistatyti tiek Jeanas Gessé'as, tiek kitas asmuo).

¹² Naujausią La Gessée biografiją (didžiąja dalimi hipotetinę) bei leidinių bibliografiją yra sudaręs Jean-Philippe'as Labrousse'as (Jean-Philippe Labrousse, „Biographie de Jean de La Gessée“, in: *Les Jeunesses, par Jean de La Gessée*, Paris: S.T.M.F., 1991, p. VII-XXV). Jo gyvenimą, nevengdamas laisvų interpretacijų, taip pat kiek analizavo šveicarų bibliofilas Jean-Paulis Barbier-Muelleris (Jean-Paul Barbier, *Ma bibliothèque poétique. Quatrième partie*, t. 3: *Contemporains et successeurs de Ronsard de la Gessée à Malherbe*, Librairie Droz, 2002, p. 6 ir toliau).

¹³ Dėl jo tarnybos ir padėties neatitikimų plg. Catherine Magnien-Simonin, „Le Recueil des Letres missives, Discours et Harangues familiaires de Jean de la Gessée (1579), un recueil exemplaire?“, in *L'exemplarité épistolaire*, éd. Maria Cristina Panzera, Presses Universitaires de Bordeaux, 2013, p. 159–172.

¹⁴ Pranciškaus Valua „dvaro sekretoriumi“ (*secrétaire de la chambre*) jis pirmąkart pavadintas tik didžiojo raštų leidinio *Premières oeuvres françoises* (*Les Premières Œuvres Françoyeses de Jean de La Jessée*, Anvers: Christoffle Plantin, 1583; toliau – POF) antraštiniame puslapyje, o iki tol leidiniuose jokios jo pareigos nenurodytos. Tačiau neabejotina, kad Henriko III brolio dvarui šis asmuo priklausė maždaug nuo 1575 m., t. y. nuo tada, kai prie šio dvaro prisijungė d'Amboise'as.

¹⁵ Dalį esminių argumentų pateikėme ankstesniame straipsnyje (Rasa Marija Šileikienė, *op. cit.*), tačiau jų esama gerokai daugiau. Svarbiausi mūsų tyrinėti teminiai atspirties taškai, pade-dantys aiškiau įžvelgti autoriaus asmenybę, yra tokie: gimimo data, chronologinės ir faktų

Šis slapyvardžio–aloni mo atvejis sudėtingesnis tuo, kad ne tik kūriniai pasirašyti kito realaus asmens vardu (tokia praktika Renesanso ir Baroko laikais nestebina, ji buvo gaji tiek Prancūzijoje, tiek kitur – pavyzdžiui, Lietuvos literatūroje minėtin as Vilniaus universiteto profesorias jėzuito Laurencijaus Bojerio ir studento Kristupo Zavišos atvejis), bet „pasiskolinti“ ir kai kurie kertiniai to asmens biografijos elementai (gimimo vieta ir tariamų šeimos narių vardai), taip sukuri ant išorinį *quasi* asmens įspūdį šio rašytojo nepažinojusiems¹⁶.

Apibendrinant įvairiuose La Gessée tekstuose atsiskleidžiantį „vidinį aš“ ir papildžius jo portretą informacija iš lotyniškų kūrinių, taip pat atsižvelgiant į su šiuo autoriumi sietinus kitaip pasirašytus leidinius, galima konstatuoti, kad juos galėjo sukurti tik palyginti gerai su tuometine literatūra apie Abiejų Tautų Respubliką susipažinęs asmuo, besidomintis istorija, turįs itin gerą humanistinį išsilavinimą, poetas, seniai dalyvaujantis Henriko Valua aplinkoje, jam artimas, kilmingas, veikiausiai jo dvariškis, tikėtinai lankęsis Krokuvoje, anksčiau buvęs artimas Karolio IX dvarui, katalikas, karys, gerai pažįstas Paryžiaus,

---

prieštaros, religinės pažiūros, adresatų, paži nčių ratas, dvaro tematika, dvariškio gyven senos detalės, jausminis ir emocinis gyvenimas, autoriaus vardo ir slapyvardžio saviinterpretacijos ir anagramos (pastarosiose randame Louis d'Amboise'o vardo formas).

Be Théodore'o Agrippa d'Aubigné (mini kelis kartus įvairiuose kūriniuose), Pierre'o de L'Estoile'io (Pierre de L'Estoile, *Mémoires-journaux*, t. 1: *Journal de Henri III 1574–1611*, Paris: Tallandier, 1982 (Fac-sim., Paris: Jouaust, 1875–1896), p. 322) paminėjimų ir paskirų d'Amboise'o autorystės kūrinių, pvz., Margaritos Valua rankraštiniam eilijų albume, taip pat vyraujančio „poeto“ mito, amžininkas bibliografas François Grudé de La Croix du Maine'as veikale *Biblioteka (Premier volume de la bibliothèque du sieur de La Croix du Maine [...])*, Paris, 1584, p. 290) jį priskiria rašytojams ir patvirtina buvus „daug“ jo parašytų „kol kas neišleistų prancūziškų eilėraščių ir poemų“ – neabejotina, kad tuos kūrinius jis buvo matęs. Tačiau La Croix du Maine'as nežinojo jį rašius slapyvardžiu, nes kaip atskirą autorių nurodė ir La Gessée, bet apie pastarąjį, savo amžininką, nepateikė visiškai jokių biografinių duomenų, išskyrus tai, kas nurodyta leidinių antraštiniuose puslapiuose. Išskirtinį d'Amboise'o išsilavinimą, iškalbą ir „draugystę su Mūzomis“ minėjo ir kiti amžininkai, tarp jų italų diplomatai.

¹⁶ Neatmestina, kad humoro jausmu garsėjęs d'Amboise'as, eilėse gana demonstratyviai pabrėždamas tariamąją „tėvynę“ Gaskoniją, ne vien prisidengė kito asmens iš to krašto vardu – jis sykiu žaidė stereotipišku „gaskono“ įvaizdžiu, implikuojančiu ir provincialumą, netašytumą, „žemumą“, t. y. realios savo socialinės padėties priešingybę. Susiklosčius nepalankioms istorinėms aplinkybėms, ši literatūrinė gudrybė, autoriui veikiausiai atrodži usi itin išmoninga, nugramzdino jį į užmarštį kaip kūrėją, vietoje jo literatūros istorijoje leidusi „apsigyventi“ fantomiškam *Jeanui de La Gessée / Jessée* – Jeano Gesse'o vardo ir Louis d'Amboise'o kūrybos ir biografijos junginiui. Beveik nėra abejonių, kad d'Amboise'as naudojo ir kitus slapyvardžius (pvz., Paul de Vollant, François Rose, Attendant mieux G.D.P.P., F.L.P., Prancūzų bajoras ir kt.), tačiau jais pasirašė tik po vieną ar du leidinius, kuriuose asmeninių detalių nėra arba yra mažai; juose jis, be abejo, jau neprisistato gaskono.

diduomenės, Bažnyčios asmenų, teisininkų ir literatų gyvenimą, tačiau kartu palaikantis ryšius su protestantais. Šis asmuo gerai pažinojo Margaritą Valua ir buvo jai artimas, jo santykiai su Henriku Valua vėliau, jam tapus Prancūzijos karaliumi, pasidarę komplikuoti, jis priklausė Pranciškaus Valua dvarui ir buvo gana svarbus jo narys, taip pat palaikė ryšį su katalikų partijos vadovu Henri de Guise'u ir visa Lotaringiečių gimine. 1573 m. jis dalyvavo La Rošelio (La Rochelle) apsiaustyje katalikų pusėje, paskui, atrodo, kurį laiką sirgo, tuomet prisijungė prie elekcijos įvykių ir iškilnių, galėjo be apribojimų bendrauti su prancūzų pasiuntinybės ATR nariais ir atvykusia ATR delegacija, artimai bendravo su teisininku ir istoriku François Baudouinu. Jo kūryboje esama ir daugiau ar mažiau tiesioginių nuorodų į d'Amboise'o asmenį. Atsižvelgiant į visą kontekstą, „bajoru ir kataliku apsimetančio gaskono miestelėno protestanto“ biografiją pildyti „nauja informacija“ neatrodo tikslinga¹⁷.

HENRIADA: LEIDINYS IR SUKŪRIMO APLINKYBĖS

*Henriada (Henrias)*¹⁸ išleista 1573 m. rugsėjo antroje pusėje (įžanginiame žodyje nurodyta rugsėjo 19 d.) Gilles'io Blaise'o (Aegidius Blasius) leidykloje

¹⁷ Vis dėlto egzistuoja ir La Gessée „gyvenimo pabaigos“ problema, nes slapyvardis gyvavo dar kone porą dešimtmečių po d'Amboise'o mirties 1579 metais. Ji veikiausiai aiškintina taip. Artimi jam asmenys, draugai ir kolegos dvariškiai, taip pat Pranciškus Valua pasirūpino išleisti dar neišleistus jo kūrinius, it tai darytų gyvas autorius. Tai galėjo lemti tiek moralinės nuostatos – pagarba ir protestas prieš karaliaus valią įvykdytą mirties nuosprendį, tiek pragmatiškas požiūris: 1578 m. La Gessée gavo neterminuotą karaliaus privilegiją leisti bet kuriuos savo kūrinius bet kurioje paties pasirinktoje vietoje (t. y. prieš išvykdamas su Pranciškaus Valua kariuomene į Flandriją šiuo vardu ją gavo d'Amboise'as; privilegijos tekstas įtrauktas POF pradžioje). Naudojantis tokia privilegija ir slapyvardžiu, vėliau buvo galima spausdinti ir kitų Pranciškaus Valua dvaro poetų kūrinius kiek problemiškesnėmis temomis. Atrodo, taip sudaryti pora proginių imtinai iki 1584 m. išleistų leidinių. Vienas jų skirtas paminėti Pranciškaus Valua, kitas – humanisto Jeano Morelio de Grigny, veikiausiai buvusio d'Amboise'o mokytoju, mirčiai. Po 1584 m. slapyvardis „nutyla“ iki trumpo pasirodymo 1595 m., po to nebeišleidžiama nieko. Kalbant apie didįjį POF rinkinį (1583), jau vien įžanginis lotyniškas eilėraštis nekelia abejonių, kad tai mirusio poeto raštų leidimas.

¹⁸ *I Gessei Mauvesii e Vasconia Henrias. Variis poematum, et carminum generibus illustrata, adiectis etiam diversis iconibus totius Regiae Valesiorum familiae. Ad serenissimum principem Henricum Valesium, Regem Poloniae, et Andium Ducem*, Parisiis: ex officina Aegidii Blasii, 1573 („J. de La Gessée, movzeniečio iš Gaskonijos, *Henriada*, išdėstyta įvairių žanrų poemomis ir eilėraščiais, taip pat papildyta įvairiais visos karališkosios Valua giminės paveikslais. Šviesiausiajam valdovui Henrikui Valua, Lenkijos karaliui ir Anžu kunigaikščiui“).

Paryžiuje. Leidinio dedikacijos lape (l. Aii, arba l. 2r¹⁹) panaudota augalų ir gyvūnų motyvų vinjetė, priskiriama graveriui Olivier Codoré, rodo, kad Blaise'as galėjo bendradarbiauti su karališkojo spaustuvininko Denis Du Pré spaustuve (jo leidiniai puošti Codoré, kurio graviūras spausdino Du Pré, priskiriamomis vinjetėmis)²⁰. Šiuo metu žinoma tik apie vienuolika Blaise'o išleistų knygų, iš jų daugiau nei pusę sudaro La Gessée leidiniai²¹.

Henriadą sudaro 22 lapai *in quarto*. Pagal išlikusių egzempliorių skaičių (iš viso žinomi trys)²² galima spėti knygos tiražą nebuvus itin didelį ir cirkuliuojant daugiausia karaliaus dvaro aplinkoje²³. Eilėraščiuose minimų įvykių datos rodo, kad jie sukurti 1573 m. rugpjūtį–rugsėjo pradžioje (t. y. rašyti

¹⁹ Leidinyje, pradedant nuo 5-o lapo, toliau naudojama dviejų tipų numeracija. Skaitytojo patogumui nurodomas variantas pagal skaitinį lapo numerį.

²⁰ Philippe Renouard, *Imprimeurs et libraires parisiens du XVIe siècle*, Paris: Service des travaux historiques de la ville de Paris, 1986, t. 4, p. 69.

²¹ Įdomu, kad 1573 m. Blaise'as leido vien tik La Gessée kūrinius: per šiuos metus išleistos 6 nedidelės apimties jo knygos ir dar viena autoriaus, pasirašiusio *Paul de Vollant* – veikiausiai dar vienu d'Amboise'o slapyvardžiu-alonimu (*Élection du sérénissime duc d'Anjou, roy de Poulongne [...] par P. de Vollant Tourangeois*, Paris: Gilles Blaise, 1573). Tokiu atveju jis leido (vieną po kitos!) ne nežinomų šaltinių finansuojamo neva kataliką vaizduojančio protestanto knygas, bet buvo remiamas d'Amboise'o, matyt, galėjusio skirti finansavimą, nors, kaip matyti iš La Gessée poezijoje reiškiamų skundų dėl mecenato paieškų, kūrybinio kelio pradžioje irgi nelengvai rasdavusio tam lėšų. Šiam įvykių vaizdui neprieštarauja tolesnė Blaise'o leidyklos istorija: nutrūkus La Gessée kūrinių srautui (tai sietume su pasikeitusiomis d'Amboise'o gyvenimo aplinkybėmis, perėjus į Pranciškaus Valua aplinką), leidyklos veikla 1574 m. visai nutrūko (į tai atkreipė dėmesį Philippe Renouard, *op. cit.*, p. 70) ir tik nuo 1581 m. šiek tiek atsigavo, tačiau menkai.

²² Paaiškėjo, kad, be 2 žinomų *Henriad* egzempliorių Mazarino bibliotekoje Paryžiuje (Bibliothèque Mazarine, 4° 10315 A-9 [Res]) ir Bezansono municipalinėje bibliotekoje (Bibliothèque municipale de Besançon, Sign. 223404), yra ir trečiasis, saugomas Nansi Stanislovo bibliotekoje (Bibliothèque Stanislas, Sign. 300087g), senuosiuose Lotaringijos fonduose, bibliotekai dovanotuose Stanislovo Leščinskio. Trys egzemplioriai neminimi nė vienoje bibliografijoje (pvz., Labrousse'as į La Gessée leidinių bibliografinį sąrašą įtraukė tik Bezansono egzempliorių, Andrew Pettegree ir kt. žinyne (*French Vernacular Books = Livres Vernaculaires Français: Books Published in the French Language Before 1601 = Livres Imprimés En Français Avant 1601*, ed. Andrew Pettegree, Malcolm Walsby, Alexander Wilkinson, 2007) *Henriada* nurodyta tiek prancūziškųjų, tiek lotyniškųjų leidinių tomuose atskirais leidiniais: lotyniškųjų leidinių tome nurodytas Mazarino bibliotekos egz. su korektūros klaida pavadinime, prancūziškųjų – tik Nansi bibliotekos egz.). Šiuo metu visus tris galima rasti jungtiniame Prancūzijos bibliotekų kataloge (*Catalogue collectif de France*).

²³ Mazarino bibliotekos egzempliorius anksčiau priklausė karališkojo italų kalbos dėstytojo Jacobo Corbinelli (1535 – apie 1590), kartu su Henriko Valua dvaru vykusio į Krokuvą, asmeninei bibliotekai. Corbinelli šią knygą galėjo įsigyti 1573 m. ar gauti dovanų iš autoriaus.

lygiai mėnesį), vykstant svarbiausiems šio elekcijos etapo įvykiams – atvykus ATR pasiuntiniams (rugpjūčio 19 d.) ir Henriką Valua oficialiai paskelbiant ATR valdovu. 1573 m. rugsėjo 10 d. Prancūzijos karalius Karolis IX ir elektas Anžu kunigaikštis Henrikas Valua Paryžiaus Dievo Motinos katedroje ATR atstovams iškilminga priesaika patvirtino Pacta conventa ir Henriko artikus. Rugsėjo 13 d., sekmadienį, didžiojoje Paryžiaus Parlamento salėje Teisingumo rūmuose Henrikui Valua, dalyvaujant valstybės pareigūnams, aukštuomenei, dvariškiams, buvo iškilmingai įteiktas elekcijos dekreto dokumentas, o vakare ATR delegacijai surengtas priėmimas Luvre, pasibaigęs šokiais. Rugsėjo 14 d. vyko visą dieną trukusi naujojo elekto iškilmingo žengimo į Paryžių ceremonija, išsamiai aprašyta įvairiuose šaltiniuose²⁴, – pasak amžininko lenko, „šiuo žengimu ir svetingu priėmimu Paryžius parodė savo didybę“²⁵. Rugsėjo 15 d. Tiuilri sode surengtas prašmatnus spektaklis „Ballet des Polonais“, prabanga ir išradingumu tuometinėje Europoje neturėjęs lygių. Spektakliui skirtos Jeano Dorat eilės buvo išleistos atskiru leidiniu²⁶, išliko

²⁴ Ji ypač gerai atspindėta to meto Paryžiaus miesto tarybos kanceliarijos dokumentuose (*Registres des délibérations du bureau de la ville de Paris*, t. 7: 1572–1576, éd. par François Bonnardot, Paris: Imprimerie Nationale, 1893, p. 99 ir toliau), taip pat žr. Emmanuelio de Noailles'io sudarytą dokumentų rinkinį (Emmanuel de Noailles, *Henri de Valois et la Pologne en 1572*, Paris: Michel Lévy frères, 1867, t. 3, p. 456 ir toliau). Juos papildo kiek vėlesni istorijos veikalų autorių amžininkų Théodore'o Agrippa d'Aubigné, Jacques'o Auguste'o de Thou aprašymai (Théodore-Agrippa d'Aubigné, *Histoire universelle*, t. 4: 1573–1575, Paris: Librairie Renouard, 1890, p. 176 ir toliau; Jacques Auguste de Thou, *Histoire universelle: depuis 1543 jusqu'en 1607*, traduite sur l'édition latine de Londres, Londres [i. e. Paris: s. n.], 1734, t. 7, p. 1 ir toliau).

Ne mažiau svarbūs ir lenkiškieji šaltiniai, ypač išsamus ATR pasiuntinybės kelionės dienoraštis, rašytas vieno iš pasiuntinių Mendzyžečo kašteliono Andrzejaus Górkos (*Diariusz poselstwa polskiego do Francji po Henryka Walezego w 1573 roku*, opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963, p. 106 ir toliau), taip pat plg. iškilmių aprašymą Januszo Józefowicziaus 1573 m. lapkričio 16 d. laiške Sofijai Jogailaitei, Braunšveigo-Liuneburgo kunigaikštieni (Jagiellonki polskie w XVI wieku. Korespondencya Polska Królownej Zofii Jagiellonki Księżnej Brunświckiej i Królownej Jadwigi Jagiellonki Margrabiny Brandeburskiej [...], ed. Aleksander Przeździecki, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868, t. 4, p. 113–118). Šaltinių analizės požiūriu iki šiol svarbi išlieka Maciejaus Serwańskio monografija (Maciej Serwański, *Henryk III Walezey w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1976).

²⁵ *Jagiellonki polskie [...]*, p. 117.

²⁶ Jean Dorat, *Magnificentissimi spectaculi, a Regina Regum Matre in hortis suburbanis editi, In Henrici Regis Poloniae invictissimi nuper renunciati gratulationem, Descriptio*, Paris: ex officina Federici Morelli, 1573.

spektaklio piešinių, jo motyvai pavaizduoti Valua gobelenuose, saugomuose Uficių galerijoje Florencijoje.

Rugsėjo 19 d. jokių renginių nevyko – buvo rengiami tolesni teisiniai dokumentai. Vis dėlto rinkinio įžanginiame žodyje nurodyta data gali būti neatsitiktinė – tai Henriko Valua gimimo diena (sukako dvidešimt dveji); atsižvelgiant į numanomus draugiškus judviejų su autoriumi ryšius, tai gali būti simbolinė dovana šia proga.

Iš *Henriados* teksto aišku ją buvus rašytą Henriko Valua pageidavimu ir užsakymu – tai daug kartų minima (l. 2r, l. 4v, l. 5v, l. 19v ir kt.)²⁷. *Henriados* struktūra, eilėraščių dedikatai ir išdėstymo tvarka rodo, kad rinkinys buvo suformuotas apgalvotai ir tikslingai, į dedikatų tarpą, be paties Henriko Valua, įtraukti svarbiausi su jo išrinkimu ir paskelbimu ATR valdovu susiję Prancūzijos ir ATR atstovai – Lenkijos ir Lietuvos pasiuntinybės nariai bei tuo metu formaliai ATR valdovo funkciją atlikęs Lenkijos primas Jokūbas Uchanskis, prie valdovo išrinkimo prisidėję prancūzų diplomatai (Jeanas de Monlucas, Gilles'is de Noailles'is), su Henriku Valua į ATR išvykstantys valstybės pareigūnai (Henri de Mesmes'as, Paulis de Foix, Philippe'as Hurault de Cheverny, Guy du Faur de Pibracas) ir kultūrai svarbūs asmenys (istorikas Baudoinas). Poetine forma trumpai pristatyta Henriko Valua genealogija – to šimtmečio Valua giminės atstovai.

1573 m. rudenį La Gessée išleido ir *Henriados* priedą prancūzų kalba – proginės poezijos leidinį *Soupirs de la France sur le Depart du Roi de Pologne [...]* („Prancūzijos atodūsiai dėl Lenkijos karaliaus išvykimo [...])“²⁸. Jį sudaro

²⁷ Plg. įžanginiame žodyje „[šis kūrinys] tau globojant ir skatinant ką tik buvo išleistas“ (*subque tutela, & auctoritate nominis tui nuperrime in vulgus exiit*, l. 2r). La Gessée poezijoje, ypač ankstyvesnėje, jo paties arba jam dedikuotuose kitų poetų įžanginiuose eilėraščiuose dažnai kartojama, kad jis esąs „karalių“, t. y. dvaro, poetas, „valdovai mėgstantis jo poeziją“ (taip pat yra ir *Henriadoje*). Kartais randame teiginių apie neva šio „protestanto“ „nesėkmingą bandymą patraukti valdovo dėmesį“ leidžiant jam dedikuotas knygas, pirmiausia *Henriadą* (neaišku, iš kur jis būtų galėjęs gauti lėšų tokioms pastangoms?), – jie rodo, kad apie leidinį rašyta jo neskaičius.

²⁸ *Les Soupirs de la France sur le Depart du Roi de Pologne [...]* Par I. La Gessée Mauvesinois, Paris: Gilles Blaise, 1573.

Šiuo metu galima patvirtinti egzistuojant šešis knygelės egzempliorius (jų visų taip pat nemini nė vienas žinynas): 1) Mazarino bibliotekoje (4° 10833 E-5 [Res]), 2) Nansi Stanislovo bibliotekoje (Sign. 300087j), 3) Bezansono municipalinėje bibliotekoje (Sign. 253896), 4) Krokuvos Čartoriskų bibliotekoje (Sign. 196 II Cim; šį egzempliorių nurodo Karolis Estreicheris (Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 21: *Lit. L*, Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1906, p. 26), 5) Varšuvos Nacionalinėje bibliotekoje (Biblioteka Narodowa), anksčiau priklausęs Tiškevičių Raudondvario bibliotekai (Sign. SD

27 sonetai, skirti karališkajai šeimai, Bažnyčios hierarchams ir svarbiausiems diduomenės atstovams, tarp jų ir išvykstantiesiems su išrinktuoju valdovu į Krokuvą (pvz., Nevero kunigaikščiui Ludovico'ui Gonzaga de Nevers'ui, Elbefo markizui Charles'ui I de Lorraine'ui, Henriko Valua favoritui René de Villequier). Pagrindinė šių eilėraščių tema – kiek teatralizuotas savo ir šalies vardu kalbančio poeto liūdesys dėl Henriko Valua išvykimo, „paguoda“ liekantiesiems Prancūzijoje.

Tad *Henriada* ir *Soupirs* [...] liudija dvare vyravus dvejopas nuotaikas – viena vertus, džiugesys sėkmingu „politiniu projektu“ ir tolesne Prancūzijos politinės įtakos plėtra, ATR valdovu išrinkus Anžu kunigaikštį, kita vertus, apgailėstajimas, kad šalis netenka pastarųjų metų karuose gerai pasirodžiusio perspektyvaus sosto įpėdinio, populiarešnio ir labiau mėgstamo nei vyresnis jo brolis karalius Karolis IX. Tai rodo autorių puikiai įvaldžius oficialųjį „dvaro diskursą“ ir esant vieną jo skelbėjų, dvaro poetą-propagandininką²⁹.

HENRIADOS STRUKTŪRA IR TEMATIKA

Henriados turinys toks:

Kūrinys ir autorius	Dedikatas (-ai)	Kūrinio pobūdis / žanras / metras	Apimtis, eilučių skaičius
J. de La Gessée. Ad sereniss[imum] Henricum non illustriss[imum] HENRICUM VALESIIUM, Regem Poloniae, et Andium Ducem.	Henrikas Valua, Lenkijos karalius ir Anžu kunigaikštis	proza, įvadinė dedikacija, lotynų k.	2 p.

XVI.Qu.340; bibliotekos internetiniame kataloge pateikta Estreicherio nuoroda iš tiesų yra Čartoriskų bibliotekos egzemplioriaus, tuo tarpu Varšuvos egz. į Nacionalinę biblioteką pateko tik po Pirmojo pasaulinio karo), 6) šveicarų bibliofilo Jean-Paulio Barbier-Muellerio asmeninei bibliotekai priklausęs egzempliorius; 2022 m. spalio 7 d. jis kartu su visos jo bibliotekos antrąja dalimi buvo parduodamas „Giquello“ aukciono namuose Paryžiuje (daugiau informacijos žr. *Gazette Drouot* interneto svetainėje: <https://www.gazette-drouot.com/en/auctions/129632-livres-anciens>).

²⁹ Tokius Valua dvaro, prieš metus surengusio šv. Baltramiejaus nakties žudynes, poetus protestantiškoji visuomenė dalis tuo metu kritikavo anoniminiuose poleminiuose leidiniuose, kaip antai Lozanoje (?) išleistas kontrafaktinis *Le réveille-matin des François, et de leurs voisins* (composé par Eusèbe Philadelphé, cosmopolite, en forme de dialogues, Edimbourg [i. e. Lausanne?]: Jaques James [i. e. François Le Preux?], 1574.

Dedikacijos J. de La Gessée:			
Jean Dorat (Ioannes Auratus) de Henriade I. Gessei poetae.	La Gessée	eleginis distichas	16 eil.
François de Belleforest, sur l'HENRIADE.	La Gessée	sonetas, prancūzų k.	14 eil.
Jean Baynette (I. Bainenetus). Ad eundem.	La Gessée	eleginis distichas	6 eil.
Pierre de Brach Bourdelois, au mesme.	La Gessée	sonetas, prancūzų k.	14 eil.
Jean de Rivasson (Ioannes Rivas- so Sarlatensis). Ad I. Gesseum, clariss[imum] poetam.	La Gessée	eleginis distichas	16 eil.
Louis de Lauvergnac (Ludovicus Lauvergnacus Burdegalensis). I. Gesseo poetae Latino-Gallico.	La Gessée	odė, alkajinė strofa	16 eil.
J. de La Gessée tekstai:			
Sonet de I. La Gessée Mauvesinois a tresexcellent Prince Henry de Valoys, Roy de Poloigne et Duc d'Anjou.	Henrikas Valua, Lenkijos karalius ir Anžu kunigaikštis	sonetas, prancūzų k.	14 eil.
I. Gessei Mauvesii in suam HEN- RIADA Praefatio.	–	įžanga, heg- zametras	96 eil.
Panegyris in laudes HENRICI VALESII, Regis Poloniae.	Henrikas Valua, Lenkijos karalius	hegzametras	310 eil.
Ad eundem.	Henrikas Valua	odė, sapfinė strofa	116 eil.
Ad eundem. Cum vulneratus fuis- set apud Rupellam.	Henrikas Valua	odė, jambi- nis trimetras	17 eil.
De eodem.	Henrikas Valua	odė, sapfinė strofa	36 eil.
I. Gessei Mauvesii Ad Reveren- dissimum D[ominum] Dominum Iacobum Uchansky, Knesnensem Archiepiscopum, et regni Poloniae Primatesm.	Jokūbas Uchanskis, Gniezno arkivyskupas ir Lenkijos Karalystės primas	odė, „gesė- jinės“ eilės (sudarytos iš amfimakrio ir spondėjo)	14 eil.
Ad Reverendissimum Adamum Kona[r]ski, Episcopum Posna- niensem, regni Poloniae Consilia- rium et Legatum in Galliam.	Adomas Konarskis, Poznanės vyskupas, Lenkijos Karalystės patarėjas, pasiuntinys Prancūzijoje	odė, falai- kėjas	16 eil.

Ad Illustrissimum D[ominum] Albertum Lauski (<i>sic</i>), Palatinum Sinadiensem (<i>sic</i>), Poloniae Consiliarium, et Legatum in Galliam.	Albrechtas Laskis, Seradzo vaivada, ATR senatorius, pasiuntinys Prancūzijoje	odė, anapestas	28 eil.
Ad spectatiss[imum] D[ominum] Ioannem de Tomice, Castellanum Knesnensem.	Janas Tomickis, Gniezno kaštelionas	eleginis distichas	4 eil.
In laetum ingressum Poloniae Legatorum apus Parisios, cum paulo ante nubilus fuisset aer: Ad illustriss[imos] Dominos Ioannem de Fulsthim Castellanum Samiacensem; et Andream Comitem de Iürka (<i>sic</i>), Castellanum Medirecensem, Poloniae Legatos.	Janas Herburtas iš Felštino, Sanoko vaivada, Andrzejus Górkas, Mendzyżečo kaštelionas, ATR pasiuntiniai	epigrama: eleginis distichas	14 eil.
In tristem discessum e Gallis illustriss[imi] Regis Poloniae. Ad alios magnificos eiusdem regni Oratores.	Likusieji ATR pasiuntinybės nariai	elegija: eleginis distichas	30 eil.
Ad reverendissimum D[ominum] Ioannem Monlucium, Episcopum, et Comitem Valentiae, necnon Oratorem Regis Galliae in Polonia, etc.	Jeanas de Monlucas, Valanso vyskupas, Prancūzijos karaliaus pasiuntinys ATR	odė, asklepiadinės eilės (1-oji šios strofos eilutė)	24 eil.
Ad ornatis[simum] virum Paulum Fuxium, in secretiori Regis Consilio Senatorem integerrimum, et Archiepiscopum Lugdunensem.	Paulis de Foix, karaliaus slaptosios tarybos senatorius, Liono arkivyskupas	„gesėjinės“ eilės (sudarytos iš spondėjo ir anapesto)	6 eil.
Ad Ph. Huraldum Chevernium, secretioris Consilii Regis Consiliarium, et Regis Poloniae Cancellarium.	Philippe'as Hurault de Cheverny, karaliaus slaptosios tarybos patarėjas, ATR valdovo kancleris	odė, alkajinės eilės (1-oji šios strofos eilutė)	17 eil.
Ad ornatiss[imum] virum D[ominum] Henricum de Meme, in augustiori Regis Consilio Consiliarium, et regis ac Reginae Navarraeorum Cancellarium.	Henri de Mesmes'as, valstybės patarėjas, Navaros karaliaus ir karalienės kancleris	odė, falaikėjas	24 eil.

Reverendo D[omino] de Noailles, Abbati Insulae, et sancti Amandi, Libellorumque supplicum in Regia Magistro.	Gilles'is de Noailles'is, L'Isle (en Médoc) ir Sent Amano abatas, <i>maître des requêtes</i> (valstybės patarėjo padėjėjas), diplomatas	eleginis distichas	6 eil.
Ad clariss[imum] virum Vidam Fabrum, in supremo Lutetiae Senatu Advocatum Regium.	Guy du Faur de Pibracas, Paryžiaus parlamente vyriausiasis advokatas, valstybės patarėjas, ATR valdovo Henriko Valua kanceleris	eleginis distichas	6 eil.
Francisco Balduino maximo Iuris-consulto, in Poloniam ituro.	François Baudouinas, teisininkas, istorikas, numatytasis Krokuvos universiteto dėstytojas	hegzametas	4 eil.
<i>ICONES, in gratiam totius regiae Valesiorum familiae.</i> 1. Francisci I. Valesii, et uxorum. 2. Margaritae sororis, Reginae Navarr[ae] 3. Francis[ci] Delph[ini] et Caroli Ducis Angolis[mensis]. 4. Henrici Ducis Aurel[iensis] postea Regis Chri[s]tianis[simi]. 5. Magdalena sororis, Reginae Scotiae. 6. Margaritae sororis, Ducissae Sabaudiae. 7. Illustriss[imae] Catharinae Henrici II uxor[is] 8. Francisci II Regis.	<i>Karališkosios Valua šeimos „paveikslai“:</i> 1. Pranciškus I Valua ir jo žmonos. 2. Margarita Valua, Navaros karalienė, jo sesuo. 3. Pranciškus, dofinas, ir Karolis, Angulemo kunigaikštis. 4. Henrikas, Orleano kunigaikštis, vėliau karalius Henrikas II. 5. Magdalena Valua, Škotijos karalienė, jo sesuo. 6. Margarita Valua, Savoijos kunigaikštienė, jo sesuo. 7. Kotryna Mediči, Henriko II žmona. 8. Karalius Pranciškus II.	trieiliai, hegzametas	3 × 16 = 48 eil.

9. Caroli IX. frater eiusdem.	9. Karalius Karolis IX, jo brolis.		
10. Reginae Isabellae uxoris.	10. Elžbieta Habsburgaitė, jo žmona, Prancūzijos karalienė.		
11. Sereniss[imi] Henrici Regis Poloniae.	11. Henrikas Valua, Lenkijos karalius.		
12. Excellentiss[imi] Francisci Ducis Alenconii.	12. Pranciškus Valua, Alansono kunigaikštis.		
13. Isabellae Hispani Regis uxoris.	13. Elžbieta Valua, Ispanijos karaliaus žmona.		
14. Claudiae Ducissae Lotharingia.	14. Klaudija Valua, Lotaringijos kunigaikštienė.		
15. Henrici Regis Navarrae.	15. Henrikas Burbonas, Navaros karalius.		
16. Illustriss[imae]. Margaritae Navarr[ae] Reginae.	16. Margarita Valua, Navaros karalienė.		
Iš viso: 912 eil.			
La Gessée tekstų – 830 eil. ir įžanga proza			

Iš turinio matyti bandymas aprėpti kuo daugiau su politiniais ir dvaro įvykiais susijusių temų (elektro Henriko Valua pagerbimas, sėkmingi jo karai, giminė, ATR pasiuntinių sutikimas ir pasveikinimas, svarbiausių Prancūzijos diplomatų pasveikinimas ir t. t.) ir pateikti skaitytojui poetinių formų įvairovę. Poetas kuria netgi savo metrus, nors ir ne itin sudėtingus (*versus Gessēiani* – „gesėjinės eilės“, sudarytos iš amfimakrio ir spondėjo arba spondėjo ir anapesto).

Įžanginiame žodyje proza trumpai perteiktos eilėmis dėstomos mintys. Pabrėžiama dorybės (*virtus*) vertė ir reikšmė būsimajam valdovui, išsakomas renkamiosios monarchijos pranašumas palyginti su paveldimąja: „dorybe įgyta karalystė yra tau daug šlovingesnė, nei kad būtų tekusi pagal paveldėjimo teisę“ (*regnum virtute comparatum multo tibi gloriosius esse, quam si haereditario iure obtigisset*), „nėra didu gimti karaliumi, tačiau tapti vertu karalyste – visų didžiausia“ (*nasci Monarcham nihil magni esse, at Monarchia se dignum praestare, maximum*). Nors tai Antikos laikų teiginys, stiprėjančios to meto Prancūzijos absoliutinės valdžios kontekste jis atrodo gana drąsiai; kita

vertus, čia jis pritaikytas naujojo elekto situacijai. Viena iš naujojo valdovo pareigų – ginti Abiejų Tautų Respubliką ir visą europietišką krikščioniškąją pasaulį nuo priešišku „barbarišką“ tautų (maskvėnų, totorių, turkų), t. y. laikomasi ATR kaip „krikščionybės tvirtovės“ (*antemurale Christianitatis*) sampratos. Kalbėdamas apie valdovo pareigas ir vaidmenį, autorius cituoja Ciceroną, Platoną, Plutarchą ir Seneką, o baigia romėnų poeto Klaudiano citata apie imperatoriaus Honorijaus karvedį Stilichoną (*De consulatu Stilichonis III*, 113–115) – čia ji panaudota kaip nuoroda, svarbi tolesnei rinkinio tekstų kompozicijai ir Henriko Valua poetiniam paveikslui. La Gessée dedikuoti kitų poetų eilėraščiai, kaip įprasta, rodo autoriaus socialinį foną ir pažinčių ratą, tačiau kartu atlieka tam tikrą biografinių štrichų vaidmenį: į jį kreipiasi dvaro poetai (lotynistas ir helenistas Jeanas Dorat ir Karolio IX istoriografu buvęs François de Belleforest’as), Movzeno gydytojas Jeanas Baynette’as (ryšys, neva nurodantis „gaskoniškąją“ poeto tapatybę, apie tai žr. toliau), advokatas iš Sarla Jeanas Rivassonas ir veikiausiai bendramokslis Louis de Lauvergnacas iš Bordo (abu pastarieji sietini su poeto mokymosi Gijenės kolegijoje Bordo laikotarpiu).

Henrikui Valua skirtame prancūziškame įžanginiame sonete apibrėžiamas *Henriados* mastas – nepaisant epiško pavadinimo, ji nepretenduoja į Homero *Iliados* ar Pierre’o de Ronsard’o *Fransiados* apimtis, taip pat joje vaizduojami ne mitologiniai siužetai ar praeities įvykiai, bet dabarties aktualijos. Iš tiesų viso rinkinio „epiškas“ kuriamas netiesiogiai: iš atskirų smulkesnių kūrinių it mozaika dėliojamas gana platus politinių įvykių vaizdas, minima daug svarbių su jais susijusių to meto asmenybių, formuojamas „epiškas“ de-dikato ir centrinio veikėjo Henriko Valua paveikslas, sekama antikinės literatūros modeliais.

Sonete La Gessée mini kitą neseniai rašytą savo kūrinių – prancūzišką poemą *Poloniada* (veikiausiai apie Lenkijos ir Lietuvos istoriją ir į ją įsijungiantį Henriką Valua³⁰, l. 4v). *Soupirs [...]* karalienei motinai Kotrynai Mediči

³⁰ Bendriausiais bruožais esame ją aptarę anksčiau (Rasa Marija Šileikienė, *op. cit.*). Prieškariu Wacławas Lednickis, neturėjęs nei *Henriados*, nei kitų lotyniškų šio autoriaus tekstų, *Poloniadą* laikė esant vien „poloniada“, t. y. „lenkiškąją“ tematika, išreikšta La Gessée prancūziškuose sonetuose jo raštų rinkinyje (Venceslas Lednicki, *op. cit.*, p. 107–126), tačiau dvikalbė jo kūryba *in corpore* aiškiai rodo tai buvus atskirą kūrinių. Naujesnių laikų prancūzų literatūros tyrėjai *Poloniados* klausimą irgi yra minėję ir bandę nagrinėti – pripažįstama

skirtame sonete jis taip pat mini poemą esant „parašytą“, bet neišleistą (veikiausiai nesuredaguotą, o gal ir iki galo nebaigtą?): „[N]ors iki šiol dar slepiu šią *Poloniadą*, kurią neseniai parašiau lenkų išrinktojo karaliaus malonei, bet tikėjau kaip galutinę dovaną pasiūlyti vien savo lotynišką *Henriadą*“³¹ (l. 2v). Galbūt teko trumpinti ir *Henriadą*, kad spėtų ją išspausdinti laiku. Tokios minties link kreipia kompozicinė dalių nedermė – įžanga, lyginant su tolesniu panegirikos tekstu, atrodo gerokai per ilga (96 eil. ir 310 eil.). Įžanginiame prancūziškame sonete autorius iš anksto atremia priekaištą dėl rinkinio apimties (*refutatio*):

[K]oks nors kvailas kritikas, linkęs piktžodžiauti, [...] gal noriai sakys, kad tai mažas darbas, tačiau jo nuosprendis nieko vertas: smarkiai banguojančių upių vandenys netvarkingai klaidžioja, patys didžiausi jaučiai nėra geriausi artojai, o Dievas turi svarbią vietą mažuose namuose (*et Dieu a grande part en petite maison*) (l. 4v).

Henriadą ketinta taisyti ir išleisti dar kartą: *Soupirs [...]* sonete jis teigia „kaip parade“ pristatęs „nenuodailintus“ *Henriados* raštus, kuriuos iš naujo „nupoliruosias“ ir išleisias (paleisias erdvėn, su vėju, *evanter*) „geresniu būdu nei iš nusivylimo“ (l. 2v). „Nusivylimas“, „apmaudas“, „apgailstavimas“, susijęs su neišleistąja *Poloniada*, minimas tiek prancūziškuose, tiek lotyniškuose kūriniuose³² – kaip matyti, autoriui tai buvo skaudus klausimas nespėjus

---

tokį tekstą egzistavus, bandytą rašyti (plg. Alexandre Piffault, „Jean de la Gessée, entre déformation et création générique“, in: *Albineana, Cahiers d'Aubigné*, 2010, t. 22, p. 253 ir toliau; Denis Bjaï, *La Franciade sur le métier. Ronsard et la pratique du poème héroïque. Travaux d'Humanisme et Renaissance*, Genève: Droz, 2001, t. 350, p. 372 ir toliau) ar „likusį projekto būklės“ (Richard Crescenzo, *op. cit.*, p. 205). Su šiais teiginiais galima sutikti tik iš dalies (ir tik atmetus pastabas apie „valdovui nerūpintį poetą“), nes pasitelkus lotyniškus autoriaus tekstus gana aišku, jog tai buvo įpusėtas ar prie pabaigos artėjantis, išleisti dar neparengtas kūrinys.

³¹ *Puis que je cele au iour cette Poloniade, / Que j'auoit fait n'aguere, en faueur de ce Roi, / Eleu par les Polaks, seulement j'espéro / Offrir en dernier don ma Latine Henriade.*

³² *Soupirs [...]* lotyniškame įžanginiame eilėraštyje šį savo sumanymą jis lygina su Ikaro skrydžiu – per drąsiu ir rizikingu poelgiu (l. 1v); eilėraščio tekstas taip pat patvirtina poemą buvus istorinio pobūdžio. Maždaug 1575 m. rašytame sonete jis vis dar apgailstavo patyręs nesėkmę ir neatlikęs šio darbo „dėl mūsų, galų, garbės“ (*par l'honneur de noz hommes Gauloys*; POF, p. 186). Taip pat, atrodo, jautė sentimentus ir *Henriadai* – kiek perdirbtą įžanginį jos sonetą vėliau paskyrė René de la Rochefoucauld de Neuilly (POF, p. 206).

išleisti poemos tinkamiausiu metu. Gali būti, kad jis tai būtų padaręs vėliau, jei Henrikas Valua būtų sėkmingai ilgiau valdęs ATR, bet, nepalankiai susiklosčius istorinėms aplinkybėms, poemos tekstas Prancūzijoje po metų apskritai tapo nebeaktualus ir liko juodraščiu, o šio tolesnis likimas nežinomas.

Pagrindinę *Henriados* dalį sudaro panegirika Henrikui Valua. Jos turinys toks:

Įžanga (1–96 eil.)	<p>1–17 Kreipimasis į Kaliopę, skundas dėl sunkių asmeninių aplinkybių, trukdančių kūrybai.</p> <p>18–34 Apie kitus savo kūrinius, tarp jų dedikuotus Karoliui IX, ir kūrybinį kelią.</p> <p>35–48 Kitų autorių (?) pašlovinta Valua giminė.</p> <p>49–65 „Prarastas laikas negalėjus dirbti“, apie dvaro skaitomas savo eiles.</p> <p>66–96 Poezija – būdas įamžinti aprašomus asmenis ir herojus.</p>
Panegirika (1–310 eil.)	<p>1–23 Sarmatijos džiaugsmas, rinkimai, Gando įvaizdis.</p> <p>24–34 Henrikas Valua, Fenikso įvaizdis.</p> <p>35–63 Valua giminė, jos politika ir pergalės.</p> <p>64–87 Henriko Valua jaunystė ir pergalės.</p> <p>88–170 Būsimoji Henriko Valua politika ir numatomi darbai.</p> <p>171–257 Poeto patarimai išrinktajam valdovui, dorybės, kurias jis turėtų ugdytis. Valdovo dorybių reikšmė valstybei.</p> <p>258–275 Henrikas Valua – „naujasis Achilas“, jo būsimos pergalės karuose su maskvėnais ir totoriais.</p> <p>276–287 Henriko Valua valdomo krašto – Abiejų Tautų Respublikos – aprašymas.</p> <p>288–310 Ona Jogailaitė ir numatytosios vedybos.</p>

Panegirikos struktūroje išlaikytos tradicinės enkomijo dalys: po iškilmingos temą apibūdinančios pradžios aptariama vaizduojamojo asmens giminė ir jos reikšmė, paskui pateikiama paties asmens charakteristika, minimi jo nuveikti darbai. Kadangi dėl elekto jaunystės jų nebuvo gausu, tolesnės dalys yra tik „programinės“ ir pritaikytos situacijai: kalbama apie būsimą naujojo ATR valdovo politiką ir žygius, enkomijo struktūrinė dalis – „dorybių“ aptarimas – pateikiamas kaip „patarimai jaunajam valdovui“, o baigiama idealizuotu, kiek schematišku valdomo krašto ir dar labiau idealizuotu ir schematišku būsimosios nuotakos aprašymu.

AUTORIAUS SANTYKIS SU PAGRINDINIŲ DEDIKATŲ
HENRIKU VALUA IR AUTOBIOGRAFINĖS
UŽUOMINOS

Autoriui itin būdinga kalbėti pirmuoju asmeniu – taip laisvai ir natūraliai reiškiasi „aš“ ir autobiografinės užuominos, neretai atskleidžiančios gana artimą jo santykį su elektu Henriku Valua. Jų jis pateikia ir įžangoje: sužinome esant kliūčių, trukdančių kurti, jis patiria priešiškus, vaidus, nelaimes, rūpesčius, užgauliojimą (to d'Amboise'as veikiausiai galėjo sulaukti iš prieštaraujančios šiai veiklai savo šeimos). Jis sukūręs prancūziškų poemėlių (*plurima [...] Gallis [...] opuscula rythmis*), vaizduojančių „mūsų karalių triumfus“, tačiau valdovas (Karolis IX) jam neatsilyginęs: „lauktą atlygį lengvieji vėjai nusinešė, o globojanti sumanymus viltis apgavo išsižiojusį varną“ (*expectata leves rapuerunt proemia venti, / Spesque favens coeptis corvum delusit hiantem*, l. 5v); galbūt čia kalbama apie kokius nors kūrinius, parašytus Karolio IX 1571 m. kovo 6 d. iškilmingo įžengimo į Paryžių proga ir neišleistus (?), sykiu akivaizdu, kad poetas tuo metu buvo Paryžiuje³³. Vėliau jo poezija įtikusi „didikams“: vienas svarbiausių tokių rėmėjų buvo katalikas, generolas leitenantas Gijenėje, maršalas, Vilaro markizas Honoratas Savojetis (Honorat de Savoie de Villars), nuo pat religinių karų pradžios malšinęs protestantų judėjimus, o dabar naujuoju jo globėju ir mecenatu esąs Henrikas Valua, sykiu tapęs pagrindiniu La Gessée proginės poezijos „herojumi“ – jam skirta poemėlė *Rošeleida (La Rochelléide)*³⁴ ir kiti kūriniai.

Toliau įžangoje užsimenama: „[N]ors laikas buvo sugaištas, man neteko budėti (t. y. būti budriam, uoliai dirbti)“ (*consumpto temporis usu, amisi vi-*

³³ Sekant „tradicine biografija“, jis būtų turėjęs būti Gaskonijoje arba Bordo, o Paryžiuje atsidūręs ne anksčiau 1572 m. gegužės. *Henriadoje* jis taip pat teigia, kad yra skelbęs poezijos Karolio IX ir Elžbietos Habsburgaitės vestuvėms (l. 21r), įvykusioms 1570 m. lapkritį. Pora proginių leidinių visiškai atitinka jo apibūdinimą, tik yra pasirašyti *François Rose Parisien*. Abi pavardės – Rose ir La Gessée – greta figūruoja ir viename genealoginiame 1579 m. leidinyje apie didikų Montmorency šeimą; kai kurie tyrėjai net laikė jas priklausant vienam asmeniui. Atrodo, Rose irgi buvo realus asmuo, o jo pavardė d'Amboise'as bus naudojėsi apytikriai iki 1572 m., pasirašydamas pirmuosius nedidelius poezijos leidinius.

³⁴ I. La Gessée Mauvesinois, *La Rochelléide, Discours sur la ville de La Rochelle [...]*, Paris: Gilles Blaise, 1573. Iš poemėlės įžanginio žodžio-dedikacijos ir tekstų numanytina, kad autorius tuo metu taip pat dalyvauja La Rošelio apsiaustyje, nors ir nurodyta, kad dedikacija rašyta Paryžiuje 1573 m. kovo 30 d. (l. Aiii).

gilasse meum, l. 6r). *Soupirs [...]* lotyniškoje įžangoje Mūza taip pat pagaliau „atrišo užsitęsios gaišaties pančius“ (*lentarum solvit retinacla morarum*, l. 1v), o sonete Kotrynai Mediči minimi „sunkumai“ (*difficultés*), „laikę mane neveiklų ir apvylę mano lūkestį“ (*pour me tenir musard et frauder mon attante*, l. 2v). Aišku, kad ši „gaišatis“ – ne laiko trūkumas ar įkvėpimo stoka, nes sunkiai suprantama, kaip dvarui ir karališkajai šeimai tuo pasiteisintų gerą atlygį, kaip pats teigia, už kūrybinį darbą gaunantis tiek nekilmingas, tiek kilmingas poetas. D’Amboise’o atveju tai būtų laikas, kurį jis praleido sveikdamas po sužeidimo per La Rošelio apsiaustį³⁵, sutrukdžiusio kūrybiniams planams. Tai laikytina svarbiausia *Poloniados* nebaigimo priežastimi.

Šios patirtys atsispindi ir kituose eilėraščiuose: sonete Henrikui Valua autoironiškai ir kiek bravūriškai juokaujama apie neįvykdytus užsibrėžtus planus³⁶, o sonete iš didžiojo raštų rinkinio dar išsamiau pasakojama apie

³⁵ Baigiantis La Rošelio apsiausčiai, per 1573 m. birželio 12 d. surengtą vieną iš paskutinių katalikų armijos puolimų užimant vieną iš miesto bastionų ir protestantams apšaudant puolėjus, d’Amboise’as buvo gana sunkiai sužeistas, jį ir kitą karininką teko iš bastiono išgabenti į stovyklą, buvo nemažai ir kitų sužeistųjų bei žuvusių. Tai mini daug amžininkų ir šaltinių. Išsamiau žr. Louis-Etienne Arcère, *Histoire de la ville de La Rochelle et du pays d’Aulnis*, La Rochelle: René-Jacob Desbordes, 1756, t. 1, p. 517.

1573 m. rudenį Henrikas Valua skyrė d’Amboise’ui itin didelę sumą (8000 livrų) už dalyvavimą La Rošelio apsiaustyje ir ruošiantis keliauti į Krokuvą. Tokia suma žymiai viršijo daugelio kitų jo bendraamžių ir panašios padėties bajorų gautas išmokas (nuo 500 iki 2000 livrų), taip pat buvo bent porą kartų didesnė už žymiai svarbesnes pareigas einančių į Krokuvą su elektu vykusių dvariškių išmokas (BN Mss français 32868, p. 63, plg. Nicolas Le Roux, *La faveur du roi: mignons et courtisans au temps des derniers Valois (vers 1547–vers 1589)*, Seyssel: Éditions Champ-Vallon, 2000, p. 142). Viename iš dokumentų Prancūzijos Nacionaliniame archyve nurodytos jo tuometinės pareigos dvare: Karolio IX dvariškis ir „Lenkijos karaliaus šambelionas“ (*Louis d’Amboise, gentilhomme ordinaire de la chambre du Roi et chambellan du Roi de Pologne*; Archives nationales. Châtelet de Paris. *Insinuations*. Y//114, 1573, notice n° 5102). Jos nėra išskirtinės; kariniai nuopelnai taip pat nėra išskirtiniai. Siejant su La Gessée tekstais, dalis šios sumos kaip tik galėtų būti honoraras už literatūros kūrinius – ta „didelė dovana“ (*un present, Soupirs [...]*, l. 2v; *maint present*; POF, p. 186), jam skirta Henriko Valua.

³⁶ *Soupirs [...]*, l. 3r: „[...] Sako, kad jaunam kvailiui nieko nėra neįmanoma, / tačiau aš veltui bandžiau, o ir tu tikėjai [tai] esant pasiekiamą – / matau savo gerus sumanymus pražūvant vieną po kito. / Veltui bandžiau saugiai išvengti pavojų spąstų – / žiauri nesėkmė neapsakoma jėga mane vargina, / drasko lyg nenugalimas tigras, / ir nuo žaizdų, kurias ji padarė, aš dar nepagijau. / [...] Cha, aš daug ko prisizadėjau tavo aukštybei! / Bet pamatęs, kad pažadas – tai kvailio paguoda, / labiau vertinu vieną tavąjį, nei tūkstantį tų, kuriuos gauni tu.“ Šis eilėraštis kiek pakeistu, sušvelnintu tekstu įtrauktas ir į POF.

1573 m. autorių ištikusią sunkią ligą su skausmu ir karščiavimu – šis aprašymas labai primena komplikacijas po panašių sužeidimų³⁷.

Autorių su elektu vienijanti La Rošelio apsiausties tema plėtojama ir Henrikui Valua skirtoje odėje, parašytoje jambiniu trimetru, „Tam pačiam“ (*Ad eundem*) su priedašu „Kai buvo sužeistas prie La Rošelio“ (*Cum vulneratus fuisset apud Rupellam*). Odės tikslas – pateikti „praktinius“ Anžu kunigaikščio karinių „dorybių“ įrodymus. Eilėraščio pagrindą sudaro du motyvai: Henriko Valua kariniai gebėjimai („Marsą priverti bėgti“, *Martem fugas*, l. 14v) ir jį lydinti Dievo apsauga sėkmingai išvengus priešų pasikėsینimo. Čia kalbama apie 1573 m. birželio 14 d., kai Henrikas Valua, lydimas Pranciškaus Valua ir Henriko Navariečio, ėjo apžiūrėti karinių įrengimų ir buvo pastebėtas protestantų, tie nuo miesto šovė į jį arkebuza, užtaisyta viena stambesne ir keliomis smulkesnėmis kulkomis. Anžu kunigaikštį saugantis ginklanešys žuvo, o jį patį vos kliudė smulkios kulkos ir nepadarė rimtos žalos. „Žiauri maištaujančių priešų ranka“ (*trux hostium nimius rebellium manus*) norėjusi nužudyti būsimąjį karalių „triguba švino kulka“ (*plumbi triplicis globulo*), bet trys Parkos sustabdė „pragaištingą piktadarybę“, kad „dvi karalystės [...] tau pražūvant, iš pamatų nepražūtų“; taip Dievas „išsaugojo Galiją ir Lenkiją“ (*servasse [...] te Galliam Poloniamque sospite*)“ (l. 11v). Verta atkreipti dėmesį, kad d’Amboise’o sužeidimą ir šį Henrikui Valua gerai pasibaigusį pasikėsینimą skiria dvi dienos, o vieta beveik ta pati – Senojo Fontano (*Vieille Fontaine*) bastionas ir jo prieigos. Nors dviprasmiškame eilėraščio priedaše tarsi kalbama apie dedikatą, žinant aplinkybes manytina, kad autorius čia Henrikui Valua primena apie save. Taip suformuojama biografinių užuominų „medikas – neveikliai praleistas laikas – La Rošelis“ seka, ir minėtojo Movzeno gydytojo Jeano Baynette’o eilėrašty (l. 3v) spėtume iš tiesų buvus parašytą paties poeto ir

³⁷ „1573-aisiais metais / negalia, nuožmi kaip grifas (*un mal pareil à quelque fier Vautour*), / ėsdama širdį ir grauždama iš vidaus, / mane lydėjo svilinančiu karščiavimu. / O, koks nepaprastai stiprus skausmas, / koks veriantis nerimas mane vedė iš proto dieną ir naktį! / Mažai trūko, kad būdamas tamsybėse / nebūčiau nuėjęs pažiūrėti Radamanto teismo. / Mano sveika dvasia, nusilpusio kūno viešnia, / veltui man, taip besistengiančiam, mėgino padėti. / Aš taip apgailėjau neseniai praėjusią ankstyvąją jaunystę, / pusiau tebūdamas šioje žemėje / – dvigubą ligą to, kuris serga būdamas sveikas, / ir dvigubą mirtį to, kuris miršta tik gimęs“ (POF, p. 74). Čia jis vėl pakartoja kūryboje neretą „mirties ir naujo gimimo / prisikėlimo“ motyvą; jo sąsajos su slapyvardžiu aptartinos atskirai. *Henriadoje* taip pat pasirašyta vienu iš jo devizų, atspindinčių šį motyvą: *Vita della Morte* („iš mirties – gyvenimas“).

esant vien simbolinį, tarsi metaforišką nuorodą tiek į fizinį autoriaus išgijimą, tiek į dvasinį „prisikėlimą“ pasiskolintu movzeniečio Jeano Gesse'o vardu³⁸.

Henrikui Valua dedikuotos odės sapfine strofa – tai poeto, pavaldinio ir sykiu draugo pasveikinimai. Ilgojoje odėje (l. 12r–14r) šalia politinių, karų, „viešpatavimo pasaulio dalyje“ temų jis reiškia ir asmeninį džiaugsmą („nuo tada visuomet man tebus šventė / diena, kuri iškilmingai tau išrinktam įteikė laimėtąjį skeptrą“; *Haec dies olim mihi semper adsit / Festa quae Sceptrum tibi comparatum / Vovit electo [...]*). Antroje, parašytoje lyg epitalamijas būsimų vedybų su Ona Jogailaite proga (l. 11v–12r), poetas kreipdamasis į Henriką Valua kaip į bičiulį, kalba apie džiaugsmą, kūrybą, jaunystę, mini savo amžių („dvidešimt treji metai“, t. y. veikiausiai jam eina dvidešimt tretieji, – tai viena iš daugelio jo amžiaus nuorodų kūriniuose)³⁹ ir save vadina *ephebus* (o ne, pvz., *iuvenis*) – taip, kaip tipiškai įvardijama dvaro jaunuomenė (lotyniškoje literatūroje taip pavadinami ir Henriko Valua favoritai „minjonai“).

KITI HENRIADOS DEDIKATAI

Iš tolesnių eilėraščių dedikatų ir temų atsiskleidžia *Henriados* schematiškumas. Eilėraščiai išdėlioti hierarchine, griežtai „protokoline“ tvarka, lyg matytume

³⁸ Pasak Labrousse'o, šis eilėraštis rodąs menamąjį „provincialą“ „palaikius ryšius su tėvyne“ (Jean-Philippe Labrousse, *op. cit.*, p. XVI), tačiau kartu pažymima, kad tai tėra dedukcinė hipotezė. Movzeno gydytojas Baynette'as yra realus asmuo, jis minimas Jeano Gesse'o tėvo testamente. Jei autoriumi laikome d'Amboise'ą, neabejotina, kad jis matęs ir pažįsta šiuos kraštus bei Baynette'ą, tačiau pats Baynette'o eilėraščio autentiškumas abejotinas: autorius tuo metu nesilanko Movzene ir vargu ar provincijos gydytojas tuo metu yra Paryžiuje, o dėl šešių eilučių niekuo neišsiskiriančio abstraktaus eilėraščio būtų neracionalu rašyti į Movzeną. Tai, kad autorius šį eilėrašį galėjo parašyti pats sau, nestebintų – iš gana paplitusios tokios literatūrinės praktikos vėliau šaipėsi amžininkas Miguelis de Cervantesas *Don Kichoto* įžangoje.

Neatmestina, kad egzistavo ir kokie nors d'Amboise'ų giminės ryšiai su protestantais Gesse'ais – jie simpatizavo protestantams, o Louis d'Amboise'o tėvo Jacques'o de Clermont'o d'Amboise'o vyresnis brolis George'as apskritai buvo kalvinistas. Žinoma, kad d'Amboise'ų šeimai paslaugas teikęs gydytojas Guillaume'as Chifflier taip pat buvo kalvinistas (kilęs ar atvykęs iš Kahoro; jis vėliau figūruoja Pranciškaus Valua dvariškių sąrašuose kaip vienas iš šio dvaro medikų).

³⁹ Remiantis Nacionalinėje bibliotekoje ir Nacionaliniame archyve saugomais leidiniais ir dokumentais, d'Amboise'as turėjo būti gimęs ne 1549 m., kaip neretai klaidingai teigiama, bet 1551 m., veikiausiai pavasarį, tad minimas metų skaičius visiškai atitinka ir su Henriku Valua jie yra vienmečiai.

poetine forma perteiktus elekcijos aktus. Pirmas skirtas Lenkijos primui Uchanskiui, atitinkamai pirmajam pasirašiusiam gegužės 16 d. Henriko Valua elekcijos dekretą, o eilėraščių atvykusiems ATR pasiuntiniams seka tokia pati, kokia jie figūruoja dokumentuose (plg. rugsėjo 13 d. ATR pasiuntinių patvirtintą Henriko Valua paskelbimo valdovu aktą *Recognitio oratorum de renuntione Regis*⁴⁰): delegacijos vadovas Poznanės vyskupas Adomas Konarskis, po jo – Seradzo vaivada Albrechtas Laskis, Gniezno kaštelionas Janas Tomickis (atskiri eilėraščiai), toliau – protestantas Mendzyžečo kaštelionas Andrzejus Górka ir Sanoko vaivada, istorikas Janas Herburtas iš Felštino, kuriems skirti sveikinimo ir draugiškumo tematikos eilėraščiai; po jų turėtų eiti Lietuvos dvaro maršalas Mikalojus Kristupas Radvila, Janas Zamoiskis, Mikalojus Firlėjus, Janas Zborovskis, Gniezno kašteliono sūnus Mikalojus Tomickis, Kijevo vaivados sūnus Aleksandras Prońskis. Pastarųjų grupei skirtas bendras ilgesnis eilėraštis, jame kaip simetriška „džiugesio“ atsvara plėtojama „ilgesio“ tema – Henriko Valua atsisveikinimas su tėvyne, svarstoma apie karališkųjų atžalų pareigas istorijoje – atsakius savo norų, sudaryti santuokas su kitų kraštų valdovais siekiant šalių sąjungos ir gerovės (pavyzdžiu pateikiama Henriko II sesuo Margarita Valua, ištekėjusi už Savojos kunigaikščio, Henriko Valua seserys Klaudija, ištekėjusi už Karolio Lotaringiečio, ir Margarita – už Navaros karaliaus, Pranciškaus Valua ateitis sietina su Anglijos karaliene).

Eilėraštyje Laskiui, akivaizdžiai artimiau pažinėjusiam autorių, minimi jo karo žygiai ir politikos kryptys (Moskovija, totoriai, turkai) – abstrakčiai ir poetizuotai, kaip būdinga panegiriniams kūriniams, tačiau užtektinai išsamiai, jog suprastume, kad poetui gerai žinoma Laskio biografija ir veikla. Įmanoma, kad, šalia dvare gautos informacijos, jis galėjo būti skaitęs ir Laskio globojamų poetų rašytų panegirikų, jomis kiek pasinaudoti⁴¹.

Viename iš 1574 m. pradžioje išleisto lotyniško rinkinio *Epigrammatôn [...]*⁴² eilėraščių La Gessée teigia dažnai bendravęs su ATR delegacija (*cum*

⁴⁰ Rugsėjo 13 d. dokumentų, tarp jų ir Henriko artikulų, tekstus žr. *Diariusz [...]*, p. 186 ir toliau.

⁴¹ Pavyzdžiui, Gerlice išleistas sileziečių poeto, kurio mecenatas buvo Laskis, eilių rinkinys *Joannis Bartholemaei medici. In honorem Illvstrissimi ac Magnifici Domini D[omini] Alberti Baronis a Lasco [...]*, Gorlicii: Ambrosius Fritsch, 1571. Panegiriką Laskiui yra parašęs ir jo globotas Adomas Šrėteris.

⁴² *I. Gessèi Mauvesii e Vasconia Epigrammatôn ad principes [...] libri duo*, Parisiis: Dionysii a Prato, 1574. Leidinys buvo atiduotas spausdinti 1573 m. gruodžio pradžioje.

multis [ex Poloniacae gentis] etenim res mihi saepe fuit), susipažinęs su jos nariais, ypač tais, kuriems nesvetimas „Mūzų globėjas Apolonas“ (*ex horum numero plures me nosse recordor, [...] / Queis favet Aonii fautor Apollo chori*); tarp tokių esąs ir Laskis – tuomet jis ir parašęs *Henriadą*, „itin malonią vaivada“ ir „mielą jo bičiuliams“ (*nostra Palatino sic gratior Henrias olim / Exstitit, ac sociis non inamoena viris*). Akivaizdu, kad rinkinys adresatus pasiekė, jo egzemplioriai turėjo būti jiems dovanoti. Eilėraštyje poetas taip pat apgailestauja dėl tautiečių nemokšiškumo, apleistų menų ir mokslų (*At cur gnara suo fastosa est Gallia damno? / Cur doctas artes, artificesque fugit?*), lygina prancūzų jaunuomenę su lotynų kalbos „uoliai besimokančia“ ATR bajorija (*Vendicat ipsa sibi ingentem me iudice famam / Nobilitas, Latio sedula more loqui*, l. 24v). Išties daugelio prancūzų sutrikimą susidūrus su ATR delegacija ir nemokant kitų kalbų, tik gimtąją, mini ne vienas amžininkas, tarp jų Jacques’as Auguste’as de Thou. Tad kalbantis lotyniškai, itališkai, išsilavinęs, susipažinęs su dvaro kultūra autorius galėjo atlikti kokias nors pareigas palydėti ir informuoti svečius, nes tokios veiklos dvariškiams tuo metu buvo apščiai.

Henriados dedikatai prancūzai, sujungus juos kartu su *Soupirs [...] dedikatais*, sudaro didelę dalį aukštuomenės ir pareigūnų, dalyvavusių Paryžiuje pasirašant svarbiausius elekcijos dokumentus. Juose šie asmenys nurodomi beveik ta pačia tvarka kaip eilėraščiai leidiniuose, tik, atsižvelgiant į politinius nuopelnus, *Henriadoje* pirmuoju figūruoja Prancūzijos pasiuntinys ATR Jeanas de Monlucas. Mums itin svarbus paskutinis dedikatas – teisininkas ir istorikas Baudouinas (1520–1573), Herburto iš Felštino kronikos vertėjas į prancūzų kalbą⁴³, pagal planą turėjęs dėstyti Krokuvos universitete. La Gessée lotyniškuose kūriniuose mini jį gerai pažįstas; be eilėraščio *Henriadoje* (l. 20r), jam skirtas trumpas epitafinis eilėraštis *Epigrammatôn [...] (l. 13r)*: čia jis vadinamas „istorijos tėvu ir išmanančiu teisė“, „teisės garbe ir istorijos puošmena“ (*Historiae pater Iurisque peritus; Iuris honos, decusque Historiae*), autoriaus „artimu draugu“ (*certe notus mihi amicus*). Baudouinas, daug keliavęs ir dėstęs įvairiuose universitetuose (tarp jų Heidelberge, paskutinė vieta – Anžė), garsėjo ne tik specialybės žiniomis, bet ir bandymu katalikybę derinti su protestantizmu ieškant „vidurio kelio“ (tapo protestantu, vėliau vėl

⁴³ *Histoire des roys et princes de Poloigne [...] composée en latin et divisée en XX livres par [...] Jean Herbut de Fulstin [...], traduite de latin en françois*, Paris: Pierre l’Huillier, 1573. Tikslėsnė data nenurodyta, veikiausiai tai 1573 m. rugpjūtis ar rugsėjis.

atsivertė į katalikybę, polemizavo su Jeanu Kalvinu), nors dėl to nesulaukė didesnio nei katalikų, nei protestantų palaikymo. Atrodo, kad šis *via media*, pirmenybę teikiant katalikybei, buvo artimas ir La Gessée (jo poezijoje matyti panašių pažiūrų apraiškos)⁴⁴, tad juos galėjo sieti ne tik interesų, bet ir tikėjimo bendrumas, draugystė galėjo priminti mokytojo ir mokinio santykius.

1573 m. rugpjūčio antroje pusėje, atvykus Lenkijos ir Lietuvos pasiuntinių delegacijai, Baudouinas parengė ir išleido jai skirtą kalbą⁴⁵. Iš anksčiau pažinonojo ne vieną delegacijos narį – ne vien diplomatus, tokius kaip Zamoiskis, kuriam kalba dedikuota, arba Laskis, tačiau ir Laskio palydai priklausiusį filologą Franciszeką Maslowską⁴⁶. Baudouinas su ATR delegacija daug bendravo, diskutavo apie Lenkijos ir Lietuvos teisės ypatybes⁴⁷, aptarė Petro Roizijaus

⁴⁴ Laikoma, kad, dalyvaudamas Pranciškaus Valua aplinkoje, „gaskonas“ La Gessée buvo susijęs su Nyderlanduose (ypač Antverpene) plitusių religiniu judėjimu „Familia Caritatis“, į kurį buvo įsitraukusi dalis šviesuomenės, įskaitant Christophe'ą Plantiną, Abrahamą Ortelijų, Justą Lipsijų, Jorisą Hoefnagelį ir kitus. Daugelis „familistų“, formaliai katalikai, palaikė ryšius su kunigaikščiu Vilhelmu Oraniečiu, siekusi Nyderlandų išsilaisvinimo iš Habsburgų valdomos Ispanijos. „Familia Caritatis“, be kita ko, pabrėžė „gyvojo tikėjimo“ svarbą ir viršenybę religinių formalumų atžvilgiu. Neneigdami šios dedukcijos, pastebime, kad poetas, ko gero, dar artimiau bendravo su Paryžiuje gyvenusiu kataliku filantropu, labdarybės draugijos „Charité Chrétienne“ steigėju vaistininku Nicolas Houeliu, artimu dvarui, taip pat užsiėmusiu literatūrine veikla. La Gessée su juo bendradarbiavo dar 1573 m. ir parašė ilgą poetinę įžangą jo medicininiam traktatui „Apie teriaką ir mitridatą“ (*Traité de la thériaque et mithridat [...] par Nicolas Houel [...]*, Paris: Jean de Bordeaux, 1573, išleistas liepą). Tačiau kiek ankstesniam, gegužę išleistam kitam medicininiam Houelio traktatui skirtus eilėraščius jis buvo pasirašęs kitaip – *Attendant mieux G.D.P.P.*, t. y., taip pat, kaip pasirašytas vienas iš anoniminių ATR istorijai skirtų 1573 m. leidinių *Discours sur l'histoire des Polonois [...]* (išleistas 1573 m. liepą; išsamesnis pavadinimas – *Discours sur l'histoire des Polonois [...], par lequel on peut cognostre l'origine, situation, fertilité moeurs, loix, coutumes, devotion & modestie des habitans du Royaume de Pologne [...]. Le tout extrait des Historiographes Allemans [...]*, [par] *Attendant mieux G. D. P. P.*, Paris: Guillaume de Nyverd ir Lyon: Benoist Rigaud, 1573). Apie 30 jo eilėraščių yra ir rankraštiniame 1578 m. Houelio traktate, parašytame steigiant minėtąją labdarybės draugiją ir saugomame Čartoriskų bibliotekoje Krokuvoje (Sygn. 3092 III Rkps; palyginę tekstus nustatėme, kad dalis sutampa su La Gessée „krikščioniškojo ciklo“ eilėraščių POF, o likę yra aiškiai rašyti to paties autoriaus; jų autoryste atskirai nėra domėtasi, visi traktato kūriniai paprastai priskiriami pačiam Houeliui).

⁴⁵ François Baudoin, *De legatione Polonica oratio Fran[isci] Balduini I[iuris] C[onsulti] ad cl[arissimum] v[irum] Sarium Zamoscium legatum Polonum*, Lutetiae: ex officina Petri l'Huillier, 1573. Kalba nebuvo pasakyta viešai, nors parašyta itin retoriškai.

⁴⁶ Apie Maslowską: *vir et doctissimus et humanissimus, et mihi amicissimus (ibid., l. 28r)*.

⁴⁷ Krokuvos akademijai skirtoje kalboje Baudouinas vėl mini Maslowską ir Lenčicos taurininką, karaliaus sekretorių Jokubą Ponetovijų (Jakubą Ponętowską), jam „artimiausius“ (*familiares*)

veikalą *Lietuvos apeliacinio teismo sprendimai [...] (Decisiones [...] de rebus in sacro auditorio lituanico, ex appellatione iudicatis [...], 1563)*⁴⁸ bei ketino papildyti „Sarmatijos teisė“ romėnų teisės klasiko Papiniano principais. Šie planai neišsipildė, nes prieš pat kelionę jis netikėtai susirgo ir 1573 m. spalio 24 d. mirė.

APIBENDRINIMAS

Straipsnyje plačiau nagrinėjamas lotyniškas Henriko Valua elekcijos laikotarpio proginės poezijos rinkinys *Henriada (Henrias)*, anksčiau buvęs tik minėtas, geriausiu atveju – trumpai aprašytas (dažniausiai klaidingai). Atlikus žinomų 1573 m. elekcijos laikotarpio Prancūzijos leidinių prancūzų ir lotynų kalbomis lyginamąją peržiūrą, vertinant juos teminiu, probleminiu bei literatūriniu aspektais, paaiškėjo, jog *Henriada* – neabejotinai vienas svarbiausių ATR valdovo rinkimams skirtos proginės poezijos rinkinių, turintis aiškią kompozicinę struktūrą ir pasižymintis meniškumu. Jį galima vadinti „pavyzdiniu“ lotynišku Valua dvaro poezijos leidiniu, nors dėl politinių įvykių nulemtos skubotos leidybos jis turi ir neišbaigtumo.

Didžiausia tyrimo problema iškilo ne dėl šio rinkinio tekstų, o dėl jų autoriaus. Dvaro poetą, pasirašiusį *Jean de La Gessée*, tapatinti su provincijos miestelėnu protestantu Jeanu Gesse'u yra daugiau nei abejotina: tam prieštarauja daugybė faktinių, chronologinių ir loginių neatitikimų su esama pusiau hipotetine jo biografija, šis tapatinimas juo labiau neįmanomas atsižvelgus į lotyniškųjų jo kūrinių turinį ir jų teikiamą biografinę informaciją. Autoriumi laikome ne dvaro oficialiuose sąrašuose niekada nefiksuotą Jeaną Gesse'ą, bet modifikuotą bajorišką šios pavardės formą kaip slapyvardį panaudojusį

---

ir „itin mokytus“ (*doctissimi*) (François Baudoin, *Fran[cisci] Balduini I[iuris] C[onsulti] ad Academiam Cracoviensem disputatio, de Quaestione olim agitata in Auditorio Papiniani*, Parisiis: Petrus l'Huillier, 1573, p. 3).

⁴⁸ ...*de Lituanicis (ut inscribuntur) Decisionibus, quas Cracoviae edidit Doctor Hispanus...* (François Baudoin, *op. cit.*, p. 3–4). Roizijaus veikalo pavadinimas (*Decisiones Petri Royzii Maurei Alcagnicensis regii iureconsulti de rebus in sacro auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis [...], Cracoviae, 1563*) lietuviškai dažniausiai pateikiamas trumpąja forma – *Lietuvos sprendimai* (plg. Petras Roizijus, *Lietuvos sprendimai, 1563*, sud. Vytautas Andriulis, vert. Dalia Dilytė, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007).

Anžu kunigaikščio Henriko Valua dvariškį, vėliau – Pranciškaus Valua pirmąjį dvariškį Louis de Clermontą d’Amboise’ą de Bussy, istoriniuose šaltiniuose taip pat minimą buvus poetą. Nagrinėdami atskirus *Henriados* eilėraščius, kuriuose jis pateikia asmeninio gyvenimo detalių, bandėme rekonstruoti ir jo biografijos epizodus (pvz., dalyvavimą La Rošelio apsiaustyje). Taip pat maža abejonių, kad 1573 m. šis autorius naudojo ne vieną, o kelis slapyvardžius ir su juo sietina daug daugiau literatūros ATR rinkimų tema nei su *Jean de La Gessée* vardu.

Henriada parašyta Henriko Valua užsakymu – tai sužinome iš įžangos ir eilėraščių. Struktūra, eilėraščių dedikatai ir „protokolinė“ pateikimo tvarka rodo, kad rinkinys suformuotas apgalvotai ir tikslingai, į dedikatų tarpą, be paties Henriko Valua, įtraukiant svarbiausius su jo išrinkimu ir paskelbimu ATR valdovu susijusius Prancūzijos ir ATR atstovus – ATR pasiuntinybės narius, Lenkijos primą, prancūzų diplomatus, kartu su Henriku Valua į ATR išvykstančius valstybės pareigūnus ir kultūrai svarbius asmenis. Nedidelis poezijos rinkinys *Soupirs de la France [...]*, prancūziškasis *Henriados* priedas, papildė pagrindinį leidinį, suteikia jam teminės pusiausvyros, jo eilėraščių dedikatų ratas taip pat „protokoliškai“ atitinka Paryžiuje vykusių rinkimų ceremonijų ir dokumentų pasirašymo procedūrų dalyvius. Autorius visuose oficialiuose renginiuose neabejotinai lankėsi ne kaip tolimas žiūrovas, tačiau buvo aktyvus dalyvis, turėjęs paskirtas pareigas, ir tiesiogiai bei dažnai bendravo su ATR delegacijos nariais, taip pat buvo artimas istorikui Baudouinui.

Henriados analizė parodė, kad rinkinyje bandyta apimti įvairias politines ir su dvaro įvykiais susijusias temas, pateikti skaitytojams poetinių formų įvairovę. Kartu autorius siekė pademonstruoti kūrybiškumą ir įvaldytą antiikinę eilėdarą. Pagrindinę dalį sudaro epiško pobūdžio panegirika, jai būdinga tradicinė enkomijo struktūra: iškilminga įžanga, Anžu kunigaikščio giminės ir jos darbų vaizdavimas, jo paties asmens charakteristika, nuveikti darbai, „dorybių“ aptarimas (pateikiamas kaip „patarimai jaunajam valdovui“); baigiama idealizuotu valdomo krašto ir būsimosios nuotakos Onos Jogailaitės aprašymais. Ji parašyta sekant Klaudiano panegirikomis – tiek pačiu žanru, tiek kūrinio struktūra, tiek stiliumi ir leksika. Visuose rinkinio kūriniuose, pasitelkiant įvairias literatūrinės priemones, kuriamas „epiškas“ ir herojiškas naujojo ATR valdovo paveikslas, pritaikytas istorinėms aplinkybėms ir politiniam naratyvui. Minėtąsias literatūrinės ypatybes ketiname aptarti atskirai.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

Prancūzijos Nacionalinė biblioteka (BN), rankraštis Mss français 32868 (*Recueil historique de l'Ordre de Saint-Michel, établi sur titres, actes et monumens authentiques et d'après les historiens les plus accrédités*, par Jean-François d'Hozier, t. 1: *Ordre chronologique des promotions (1469-1665)*, Français 32868, V, Années 1574-1589.)

ŠALTINIAI

[d'Amboise, Louis?], *I. Gesséei Mauvesii e Vasconia Epigrammatôn ad principes [...]*, Parisiis: Dionysii a Prato, 1574.

[d'Amboise, Louis?], *I. Gesséei Mauvesii e Vasconia Henrias [...]*, Parisiis: Aegidii Blasii, 1573.

[d'Amboise, Louis?], I. La Gessée Mauvesinois, *La Rochelléide, Discours sur la ville de La Rochelle [...]*, Paris: Gilles Blaise, 1573.

[d'Amboise, Louis?], I. La Gessée Mauvesinois. *Les Soupirs de la France sur le Depart du Roi de Poloigne [...]*, Paris: Gilles Blaise, 1573.

[d'Amboise, Louis?], P. de Vollant Tourangeois, *Élection du sérénissime duc d'Anjou, roy de Poulongne [...]* par P. de Vollant Tourangeois. Paris: Gilles Blaise, 1573.

Bartholemaeus Joannes, *Joannis Bartholemaei medici. In honorem Illvstrissimi ac Magnifici Domini D[omini] Alberti Baronis a Lasco [...]*, Gorlicii: Ambrosius Fritsch, 1571.

Baudoin François, *De legatione Polonica oratio Fran[cisci] Balduini I[iuris] C[onsulti] ad cl[arissimum] v[irum] Sarium Zamoscium legatum Polonum*, Lutetiae: ex officina Petri l'Huillier, 1573.

Discours sur l'histoire des Polognois, par lequel on peult cognostre l'origine, situation, fertilité moeurs, loix, coustumes, devotion & modestie des habitans du Royaume de Pologne [...]. Le tout extraict des Historiographes Allemans [...]. [par] Attendant mieux G. D. P. P., Paris: Guillaume de Nyverd ir Lyon: Benoist Rigaud, 1573.

Dorat Jean, *Magnificentissimi spectaculi, a Regina Regum Matre in hortis suburbanis editi, In Henrici Regis Poloniae invictissimi nuper renunciati gratulationem, Descriptio*, Paris: ex off. Federici Morelli, 1573.

Falckenburg Jacob, *De Polonia in fortissimi magnanymique herois, christianissimi Francorum regis Caroli IX [...] fratris Dom. Henrici [...] commendationem [...]. Autore Regio Franciae alumno [...] Iacobo à Falckenburg [...]*. Lutetiae Parisiorum: ex off. Federici Morelli, 1573.

Falckenburg Jacob, *In Regium Et Magnificum Serenissimi potentissimique Poloniae Regis Henrici, Filii et Fratris Regum Franciae, Andium Ducis, in urbem Lutetia[m] Parisiorum Ingressum, Carmina Gratulatoria: Authore Iacobo a Falkenburg, dicto Milichio, Brande[n]burgo [...]*, Parisiis: ex off. Federici Morelli, 1573.

Histoire des roys et princes de Poloigne [...] composée en latin et divisée en XX livres par [...] Jean Herbut de Fulstin [...], traduite de latin en François, Paris: Pierre l'Huilier, 1573.

POF – [d'Amboise, Louis?], *Les Premieres Œuvres Françoyes de Jean de La Gessée*, Anvers: Christofle Plantin, 1583.

L I T E R A T Ū R A

Arcère Louis-Etienne, *Histoire de la ville de La Rochelle et du pays d'Aulnis*, La Rochelle: René-Jacob Desbordes, 1756, t. 1.

d'Aubigné Théodore Agrippa, *Histoire universelle*, t. 4: 1573–1575, Paris: Librairie Renouard, 1890.

Barbier Jean-Paul, *Ma bibliothèque poétique*. Quatrième partie, t. 3: *Contemporains et successeurs de Ronsard de La Gessée à Malherbe*, Librairie Droz, 2002.

Bjai Denis, *La Franciade sur le métier. Ronsard et la pratique du poème héroïque. Travaux d'Humanisme et Renaissance*, Genève: Droz, 2001, t. 350.

Buron Emmanuel, „La satire comme dévoiement de l'éloge. Circonstances biographiques et enjeux politique des Odes-satyres de Jean de La Gessée“, in: *Albineana, Cahiers d'Aubigné*, 2017, t. 29, p. 85–107.

Carawan Mark, *The Collected Works of J. M. Falckenburg. A Thesis Submitted for the Degree of PhD at the University of St Andrews*, 1989.

Crescenzo Richard, „La 'Poloniade' de Jean de la Gessée (1583)“, in: *Poésie de cour et de circonstance, théâtre historique. La mise en vers de l'événement dans les mondes hispanique et européen XVIe-XVIIIe siècles*, sous la dir. de Marie-Laure Acquier et Emmanuel Marigno, Éditions L'Harmattan, 2014, p. 193–206.

Csürös Klára, „Le poème héroïque et l'actualité: *La Rochelléide* de Jean de la Gessée“, in: *Poétiques et narration. Mélanges offerts à Guy Demerson*, Paris: Champion, 1993, p. 293–308.

Demerson Guy, *Introduction aux „Jeunesses“*, XXVII–LXXIX, in: Jean de La Gessée, *Les Jeunesses*, Paris: S.T.M.F, 1991.

Diariusz poselstwa polskiego do Francji po Henryka Walezego w 1573 roku, opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1963.

Dručkutė Genovaitė, „Lietuvos vardas senuosiuose prancūzų tekstuose: įvaizdžio link“, in: *Literatūra*, 2010, Nr. 51 (4), p. 7–18.

Estreicher Karol, *Bibliografia Polska*, t. 21: *Lit. L*, Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1906.

Finnin Rory, „Attendants to the Duel: Classical Intertexts in Philippe Desportes's 'Adieu à la Pologne' and Jan Kochanowski's 'Gallo Crocitanti'“, in: *Comparative Literature Studies*, 2007, t. 44, Nr. 4, p. 458–483.

French Vernacular Books = Livres Vernaculaires Français: Books Published in the French Language Before 1601 = Livres Imprimés En Français Avant 1601, ed. Andrew Pettegree, Malcolm Walsby, Alexander Wilkinson, 2007.

Jagiellonki polskie w XVI wieku. Korrespondencja Polska Królowej Zofii Jagiellonki Księżnej Brunświckiej i Królowej Jadwigi Jagiellonki Margrabiny Brandeburskiej [...], t. 4, ed. Aleksander Przeździecki, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868.

- Jomphe Claudine, „*La Rochelléide de Jean de la Gessée (1573) et les voies du poème héroïque au lendemain de La Franciade*“, in: *L'Épopée et ses modèles de la Renaissance aux Lumières*, sous la dir. de Frank Greiner, Jean-Claude Ternaux, Paris: Classiques Garnier, 2002, p. 247–271.
- Kociszewska Ewa, „War and Seduction in Cybele's Garden: Contextualizing the Ballet des Polonais“, in: *Renaissance Quarterly*, Chicago: University of Chicago Press, 2012 (Fall), t. 65, Nr. 3, p. 809–863.
- Labrousse Jean-Philippe, *Biographie de Jean de La Gessée*, in: Jean de La Gessée. *Les Jeunesses*, Paris: S.T.M.F., 1991, p. VII–XXV.
- La Croix du Maine, Grudé François de, *Premier volume de la Bibliothèque du sieur de La Croix Du Maine, qui est un catalogue général de toutes sortes [...]*, Paris: Abel l'Angelier, 1584.
- Lavaud Jacques, *Un poète de cour au temps des derniers Valois: Philippe Desportes (1546–1606)*, Paris: E. Droz, 1936, p. 230–233.
- Lednicki Venceslas, „Les sonnets de Jean de la Jessée sur la Pologne et son roi Henri Valois“, *Archivum Neophilologicum*, Cracoviae, 1930, t. 1, p. 107–126.
- Le réveille-matin des François, et de leurs voisins*, composé par Eusèbe Philadelphie, cosmopolite, en forme de dialogues, Edimbourg [i. e. Lausanne?]: Jaques James [i. e. François Le Preux?], 1574.
- Le Roux Nicolas, *La faveur du roi: mignons et courtisans au temps des derniers Valois (vers 1547–vers 1589)*, Seyssel: Éditions Champ-Vallon, 2000.
- L'Estoile Pierre de, *Mémoires-journaux*, t. 1: *Journal de Henri III 1574–1611*, Paris: Talandier, 1982 (Fac-sim., Paris: Jouaust, 1875–1896).
- Magnien-Simonin Catherine, „Le Recueil des Letres missives, Discours et Harangues familiaires de Jean de la Gessée (1579), un recueil exemplaire?“, in *L'exemplarité épistolaire*, éd. Maria Cristina Panzera, Presses Universitaires de Bordeaux, 2013, p. 159–172.
- Mazzei Rita, „L'elezione del 1573 e le prime storie di Polonia pubblicate in Francia“, in: *Rivista Storica Italiana*, 2008, t. 120, sàs. 2, p. 459–502.
- Ménier Bruno, *Renaissance de l'épopée. La poésie épique en France de 1572 à 1623*, Genève: Droz, 2004, p. 157–162.
- Noailles Emmanuel de, *Henri de Valois et la Pologne en 1572*, Paris: Michel Lévy frères, 1867, t. 3.
- Nowak-Dłużewski Juliusz, *Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Pierwsi królowie elekcyjni*, Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax“, 1963.
- Piepho Lée, „Paulus Melissus and Jacobus Falckenburgius: Two German Protestant Humanists at the Court of Queen Elizabeth“, in: *The Sixteenth Century Journal*, 2007 Spring, t. 38, Nr. 1, p. 97–110.
- Piffault Alexandre, „Jean de la Gessée, entre déformation et création générique“, in: *Albineana, Cahiers d'Aubigné*, 2010, t. 22, p. 249–268.
- Polska i Polacy w literaturze francuskiej (XIV–XIX w.)*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2016, p. 28–30.

- Połćwartek-Dremierre Dorota, „Pierwsze polsko-francuskie rendez-vous kultur. Polski epizod Henryka Walezego“, in: *Roczniki Humanistyczne*, 2015, t. 63, Nr. 1, p. 205–223.
- Registres des délibérations du bureau de la ville de Paris*, t. 7: 1572–1576, éd. par François Bonnardot, Paris: Imprimerie Nationale, 1893.
- Renouard Philippe, *Imprimeurs et libraires parisiens du XVIe siècle*, Paris: Service des travaux historiques de la ville de Paris, 1986, t. 4.
- Serwański Maciej, *Henryk III Walezey w Polsce: Stosunki polsko-francuzkie w latach 1566–1576*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1976.
- Šileikienė Rasa Marija, „Henriko Valua išrinkimo Abiejų Tautų Respublikos valdovų vaizdavimas lotyniškoje prancūzų poezijoje: J. de La Gessée „Henriada“ ir jos autorius“, in: *LMA Vrublevskių bibliotekos darbai*, 2022, p. 33–55.
- Thou Jacques Auguste de, *Histoire universelle: depuis 1543 jusqu'en 1607*, traduite sur l'édition latine de Londres, t. 7, Londres [i. e. Paris: s. n.], 1734.

Henri de Valois and the Occasional Poetry at the Time of the Royal Election of 1573: Jean de La Gessée's *Henriades*

S u m m a r y

The subject of this article is a collection of occasional poems in Latin entitled *Henriade* (*Henriades*), attributed to Jean de La Gessée, a French poet of the second half of the sixteenth century. The collection is dedicated to Henri de Valois, Duke of Anjou, the elected ruler of the Polish-Lithuanian Commonwealth. This article is part of a series of publications dealing with different aspects of the text. It examines the circumstances and context of the creation of this little-studied collection, as well as its structure and dedicatees, including the members of the Polish and Lithuanian delegation sent to France.

After comparing most of the known French and Latin publications from the period of the royal election of 1573 and analysing them from a thematic, problematic, and literary points of view, we can affirm that *Henriades* is undoubtedly one of the most important collections of poems dedicated to this election. It has a rigorous compositional structure, is distinguished by its poetic artistry, and can be considered a representative example of the Latin poetry produced at the Valois court during this period.

The main difficulty of this study lies not in the texts of the collection but in the identification of their author. The association of the court poet who wrote under the name 'Jean de La Gessée' with Jean Gesse, a Protestant bourgeois and '*secrétaire de la chambre*' of François de Valois, is more than questionable. The author's poems contain numerous factual, chronological, and logical inconsistencies with La Gessée's 'official' semi-hypothetical biography, which is in fact almost completely undocumented. The content of these Latin works as also the autobiographical details they contain make this identification even more unlikely. We believe that this modified name is a pseudonym (i. e., an allonym) used by Louis de Clermont d'Amboise de Bussy, a courtier of the Duke of Anjou, Henri de Valois (later first gentleman of François de Valois), who is mentioned in historical sources as a poet and interested in history. By studying certain poems in *Henriades*, in which he gives details of his personal life, we attempted to reconstruct certain episodes in his biography, such as his participation in the siege of La Rochelle. It also seems likely that this author used several pseudonyms in 1573 and that he is linked to a much larger body of literature on the theme of the royal election of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

As the introduction and the poems indicate, *Henriades* was written at the request of Henri de Valois, who acted as the poet's patron. The composition of the collection and the order in which the dedicatees are presented show that it was carefully and purposefully arranged following the diplomatic protocol. In addition to Henri de Valois, the dedicatees include the main protagonists of the events surrounding the election of the sovereign, both in France and in the Polish-Lithuanian Commonwealth: members of the delegation of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the primate of Poland, French diplomats, and the officials and cultural figures who accompanied Henri de Valois to Cracow. A small collection of poems in French entitled *Souspirs de la France* complements the Latin *Henriades* and gives it a thematic balance. There is no doubt that the author took part in all the official ceremonies not as a mere spectator but as a committed actor with certain responsibilities and that he was in direct and frequent contact with the members of the Polish and Lithuanian delegation. He was also close to the historian François Baudouin.

An analysis of *Henriades* shows that the collection aims to explore various political themes and court events while offering the reader many different poetic forms. The author demonstrates both his creativity and his mastery of ancient metre. The central section of the collection is an epic panegyric based on the classical structure of the enkomion, beginning with a solemn introduction, followed by a detailed description of the Duc d'Anjou's lineage and exploits, a portrait of the character, an account of his achievements, and a reflection on 'virtues' presented in the form of 'advice to the young sovereign'. The conclusion is marked by idealised descriptions of the country under his rule and of his future wife, Anne of Jagiellon. This section is written in imitation of Claudian's panegyrics, both in terms of the genre and structure of the work and in terms of the style and the vocabulary used. Throughout the collection, various literary techniques are used to create an epic and heroic image of the new ruler of the Polish-Lithuanian Commonwealth, in line with historical circumstances and political discourse. We plan to examine these literary features in detail in a later article.

KEYWORDS: Polish-Lithuanian Commonwealth in the sixteenth century; Henri de Valois; Neo-Latin literature in the sixteenth century; *Henriades*; Jean de La Gessée; Louis d'Amboise.

Henri de Valois et la poésie de circonstance de l'époque de l'élection royale de 1573: l'*Henriade* de J. de La Gessée

Resumé

L'objet de cet article est un recueil de poésie de circonstance en latin intitulé *Henriade* (*Henriade*), attribué à Jean de La Gessée, un poète français de la seconde moitié du XVIe siècle. Ce recueil est dédié à Henri de Valois, duc d'Anjou, qui fut élu souverain de Pologne et de Lituanie. L'article s'inscrit dans une série de publications examinant divers aspects de ce texte. Il explore les circonstances et le contexte de la création de ce recueil, encore peu étudié, ainsi que sa structure et ses dédicataires, parmi lesquels figurent les membres de la délégation de la République des Deux Nations envoyée en France.

Après avoir comparé la plupart des publications françaises et latines connues de l'époque de l'élection royale de 1573, et les avoir analysées sous les angles thématique, problématique et littéraire, nous pouvons affirmer que *Henriade* est incontestablement l'un des recueils de poésie les plus significatifs dédiés à cette élection. Il possède une structure compositionnelle stricte, se distingue par son art poétique et il peut être considéré comme un exemple représentatif des œuvres de poésie latine produites à la cour des Valois à cette époque.

La difficulté principale de cette étude ne réside pas dans les textes du recueil, mais dans l'identification de leur auteur. L'association du poète de cour, écrivant sous le nom de «Jean de La Gessée», avec Jean Gesse, secrétaire de la chambre du roi François de Valois et protestant bourgeois, est plus que contestable. La poésie de l'auteur contient de nombreuses incohérences factuelles, chronologiques et logiques avec la biographie semi-hypothétique «officielle» de La Gessée, qui n'est en fait presque pas étayée par des documents. Le contenu de ces œuvres latines, ainsi que les détails autobiographiques qu'elles fournissent, rendent cette identification encore plus improbable. Nous considérons que ce nom modifié est un pseudonyme-alonyme utilisé par Louis de Clermont d'Amboise de Bussey, courtisan du duc d'Anjou, Henri de Valois (plus tard premier gentilhomme de François de Valois), mentionné dans les sources historiques comme poète et amateur d'histoire. En examinant certains poèmes de l'*Henriade*, où il livre des détails sur sa vie personnelle, nous avons tenté de reconstituer certains épisodes de sa biographie, tels que sa participation au siège de La Rochelle. Il semble également probable que cet auteur ait utilisé plusieurs pseudonymes en 1573 et qu'il soit lié à une littérature bien plus vaste sur le thème de l'élection de la République des Deux Nations.

L'Henrias a été écrite à la demande d'Henri de Valois, qui a agi en tant que mécène du poète, comme l'indique l'introduction et les poèmes. La composition du recueil et l'ordre de présentation des dédicataires montrent qu'il a été conçu avec soin, en respectant les protocoles diplomatiques. Les dédicataires, outre Henri de Valois, comprennent les principaux acteurs des événements liés à l'élection du souverain, tant en France qu'au sein de la République des Deux Nations. Ils incluent les membres de la délégation de la République des Deux Nations, le primat de Pologne, les diplomates français, ainsi que les fonctionnaires et personnalités culturelles qui accompagnaient Henri de Valois vers la République des Deux Nations. Un petit recueil de poèmes intitulé *Souspirs de la France* constitue un complément en français à *L'Henrias* latine et lui confère un équilibre thématique. Les dédicataires de ce recueil respectent également de manière protocolaire les participants aux cérémonies électorales et aux procédures de signature des documents qui se sont déroulées à Paris. Il ne fait aucun doute que l'auteur a assisté à toutes les cérémonies officielles non pas en tant que simple spectateur, mais en tant qu'acteur engagé, ayant des responsabilités qui lui étaient assignées, et qu'il était en contact direct et fréquent avec les membres de la délégation de la République des Deux Nations. Il était également proche de l'historien François Baudouin.

L'analyse de *L'Henrias* révèle que ce recueil ambitionne d'explorer divers sujets politiques et événements de la cour, tout en offrant au lecteur une richesse de formes poétiques. L'auteur y manifeste son désir de démontrer à la fois sa créativité et sa maîtrise de la métrique antique. La section centrale du recueil constitue un panégyrique épique, élaboré selon la structure classique de l'éloge. Elle débute par une introduction solennelle, suivie d'une description détaillée de la lignée du duc d'Anjou et de ses exploits. Ce panégyrique inclut également un portrait du personnage, une exposition de ses réalisations, ainsi qu'une réflexion sur les «vertus», présentées sous la forme de «conseils au jeune souverain». La conclusion se distingue par des descriptions idéalisées du pays sous son règne et de sa future épouse Anne de Jagiellon. Cette section est rédigée en imitant les panégyriques de Claudien, tant au niveau du genre et de la structure de l'œuvre qu'en ce qui concerne le style et le vocabulaire employés. Dans l'ensemble du recueil, diverses techniques littéraires sont déployées pour forger une image épique et héroïque du nouveau souverain de la République des Deux Nations, en adéquation avec les circonstances historiques et le discours politique. Nous prévoyons d'explorer ces caractéristiques littéraires en détail dans un article ultérieur.

MOTS-CLEFS: Pologne-Lituanie au XVIe siècle; Henri de Valois; littérature néo-latine du XVIe siècle; *Henrias*; Jean de La Gessée; Louis d'Amboise.